

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
STARPTAUTISKO UN EIROPAS TIESĪBU ZINĀTŅU KATEDRA

DEZINFORMĀCIJA EIROPĀ

BAKALaura DARBS

Autore: **Gabriela Marija Sauka**

Studenta apliecības Nr.: gs17024

Darba vadītāja: Asoc. prof., Dr. iur. Kristīne Dupate

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba tēma ir “Dezinformācija Eiropā”.

Bakalaura darba mērķis ir dezinformācijas jēdziena nošķiršana, problēmu identificēšana, prakses apskate, secinājumu izstrāde un problēmu risināšanas priekšlikumu izteikšana.

Darba pētniecības jautājums ir – Kas ir dezinformācija, kā to novērst un kādu iespaidu tā atstāj svarīgos demokrātiskos procesos.

Darbs sastāv no trim galvenajām daļām, no kurām pirmajā tiek apskatīta vārda brīvība. Otrajā daļā autore apskata dezinformācijas jēdzienu un ierobežošanu. Un trešā nodaļa ir veltīta dezinformācijas prakses piemēru apskatam Eiropā.

Atslēgvārdi: dezinformācija, Eiropa, vārda brīvība, masu mediji/plašsaziņas līdzekļi.

ABSTRACT

Bachelor's thesis is "Disinformation in Europe".

The aim of the bachelor's thesis is to separate the concept of disinformation, identify problems, review practice cases in Europe, develop conclusions and make proposals for solving problems.

The main research question- What is disinformation, how to prevent it and what impact does it have on important democratic processes.

The work consists of three main parts, from which in first is viewed termin for freedom of speech. In the second part, the author examines the concept and restriction of disinformation. And the third part is dedicated for examples of misinformation practices in Europe.

Key words: disinformation, Europe, freedom of speech, mass media

SATURS

APZĪMĒJUMU SARAKSTS.....	5
IEVADS	6
1. VĀRDA BRĪVĪBA	8
1.1 Tiesību uz vārda brīvību avoti, saturs un loma.....	8
1.2 Vārda brīvības ierobežošana	11
1.3. Vārda brīvība masu medijos.....	13
2. DEZINFORMĀCIJA	16
2.2. Dezinformācijas novēršana	22
3. DEZINFORMĀCIJAS PRAKSE EIROPĀ.....	26
3.1 Dezinformācija vēlēšanās	26
3.2. Brexit referendumu piemērs	29
3.3. COVID-19 piemērs	30
KOPSAVILKUMS.....	34
IZMANTOTĀ LITERATŪRA.....	36
DOKUMENTĀRĀ LAPA.....	41

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ECT – Eiropas Cilvēktiesību tiesa

NATO StratCom – NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centrs

NEPLP – Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

Prakses kodekss – Eiropas Savienības prakses kodekss dezinformācijas jomā (Code of practice against disinformation: Commission welcomes the commitment of online platforms ahead of the European elections. European Commission. Brussels 23.04.2019.)

Preses likums – likums “Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem”: LV likums **Rīcības plāns** – Eiropas Komisijas rīcības plāns dezinformācijas jomā (Action Plan Against Disinformation. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Commission. Brussels 05.12.2018. JOIN(2018) 36 final)

Satversme – Latvijas Republikas Satversme

UNESCO – Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

ECK - Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija

Pakts - ANO Starptautiskais Pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām

IEVADS

Dezinformācija pastāv vismaz tik ilgi, kamēr ir pastāvējusi drukātā prese. Mūsdienās ar interneta sniegtajām iespējām sabiedrībā ir mainījies saziņas un informācijas apmaiņas veids. Starp dažādiem interneta plašsaziņu līdzekļu veidiem sociālās mediju platformas mūsdienās ir viens no populārākajiem avotiem, kurā iegūt informāciju un dalīties viedokļos par notikumiem tiklīdz tie ir notikuši. Galvenais jautājums ir, kā šī komunikācijas revolūcija ir ietekmējusi informācijas plūsmu starp indivīdiem un kā var nodrošināt informācijas satura patiesumu un vai tas vispār ir iespējams.¹

Dezinformācija mazina sabiedrības uzticību valsts institūcijām un tradicionālajiem plašsaziņas līdzekļiem, izplatot nepatiesu informāciju un maldinot sabiedrību un viņu spēju pieņemt apzinātus lēmumus. Masveidā tiek veidotas tiešsaistes dezinformācijas kampaņas, kas apdraud demokrātisko procesu norisi, ieskaitot vēlēšanu procesus, jo īpaši kopā ar kiberuzbrukumiem un sabiedrības datu izmantošanu. Dezinformācijas izplatība ietekmē arī politikas veidošanas procesus, sagrozot sabiedrības viedokli. Tas ir drauds, kas vērsts uz demokrātiskas sabiedrības manipulēšanu, sabiedrības drošību, veselību un finansēm.²

Vārda brīvība, kas ir nostiprināta ECK 10.pantā un Satversmes 100.pantā nosaka indivīda tiesības uz vārda brīvību, domu un viedokļa brīvību, kā arī tiesības brīvi saņemt un dalīties ar informāciju. Masu mediji ir kā viena no vārda brīvības izpausmēm publiskajā aspektā. Tiem ir liela nozīme demokrātiskajā sabiedrībā, nodrošinot sabiedrību ar informāciju par sabiedrībai aktuāliem un nozīmīgiem jautājumiem. Tiesības uz vārda brīvību nav absolūtas un tās var ierobežot likumā noteiktajos gadījumos, taču veicot ierobežojumus ir jāņem vārda brīvības būtiskā nozīme demokrātiskas sabiedrības publiskajās debatēs. Masu medijiem ir svarīga loma demokrātiskā sabiedrībā kā sabiedrības “sargsunim”, sniedzot informāciju par sabiedrībai aktuāliem jautājumiem. Lai sniegtā informācija netiktu safabricēta sabiedrības manipulācijai, masu plašsaziņas medijiem jābūt pēc iespējas neatkarīgākiem.

Ar sociālo mediju platformu popularitātes straujo pieaugumu pieaug arī informācijas plūsma, kuru kontrolēt ir gandrīz neiespējami. Pieaugošā platformu brīvība potenciāli palielina brīvas informācijas apriti, Eiropas pilsoņiem rada jaunus veidus kā sniegt un saņemt

¹ Grodnichenko Yuri., Pham Thao., Talavera O.: Social media, sentiment and public opinions: evidence from #brexit and #uselection. 2018. Pieejams: <http://www.nber.org/papers/w24631> [aplūkots 17.04.2020.]

²Eiropas Parlamenta publikācija: Dezinformācija: kā atpazīt un apkarot par Covid-19 izplatītus mītus. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/headlines/society/20200326STO75917/dezinformacija-ka-atpazit-un-apkarot-par-covid-19-izplatitus-mitus> [aplūkots 28.04.2020.]

daudzveidīgu informāciju un viedokļus no dažādiem avotiem, tomēr tas arī rada iespēju izplatīt dezinformāciju lielākā mērogā kā jebkad agrāk.³

Ar mūsdienu informācijas plūsmas ietekmi uz dažādiem procesiem sabiedrībā autore darbā aplūkos kā tie izpaužas un kāda ir dezinformācijas ietekme uz šiem procesiem. Darbā autore apskatīs valstu un institūciju veidotos likumus un dokumentus dezinformācijas ierobežošanai un to sasaisti ar sociālo mediju platformām. Autore darbā aplūkos kā dezinformācija ir iespaidojusi Brexit referendumu, vēlēšanas un COVID-19 krīzi un kādas sekas dezinformācijas esamība tajos ir atstājusi.

Bakalaura darba mērķis ir dezinformācijas jēdziena definēšana, tiesību uz vārda brīvību nošķiršana no dezinformācijas, problēmu identificēšana, prakses apskate, secinājumu izstrāde un problēmu risināšanas priekšlikumu izteikšana. Darba pētniecības jautājums ir – kas ir dezinformācija, kā to novērst un kādu iespaidu tā atstāj svarīgos demokrātiskos procesos.

Bakalaura darba mērķa sasniegšanai izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) nošķirt dezinformācijas jēdzienu no “viltus ziņām” un citiem līdzīgiem jēdzieniem;
- 2) aplūkot līdzšinējo tiesisko regulējumu un citus dokumentus Eiropā un apskatīt kā tie ietekmē plašsaziņu mediju platformas un informācijas plūsmu;
- 3) apskatīt kā dezinformācija ir ietekmējusi vēlēšanas, Brexit referendumu un COVID-19 krīzi, un kas tiek darīts, lai to ierobežotu;
- 4) izpētīt darba gaitā apkopoto informāciju, izvirzīt iespējamus risinājumus dezinformācijas ierobežošanai, neapdraudot informācijas brīvu apriti.

Lai īstenotu izvirzīto uzdevumu izpildi, izpētīti dažādi informācijas avoti – Eiropas Savienības normatīvie akti, Latvijas Republikas normatīvie akti, Latvijas un ārvalstu autoru zinātniskie darbi, tostarp normatīvo aktu projekti, kā arī citi starptautiskie dokumenti, tiesu prakses materiāli, pētījumi un informatīvie materiāli. Darba izstrādē izmantotas šādas pētījumu metodes: analītiskā metode, induktīvā metode, deduktīvā metode un aprakstošā metode, sniedzot problēmu un to risinājumu aprakstu.

Darba struktūra sastāv no trīs nodaļām un apakšnodaļām. Pirmajā nodaļā apskatīts vārda brīvības jēdziens, vārda brīvības ierobežošana un vārda brīvības elements masu medijos. Otrajā nodaļā apskatīts dezinformācijas jēdziens un prakse dezinformācijas novēršanai. Trešajā nodaļā aplūkota dezinformācijas ietekme uz demokrātiskiem procesiem sabiedrībā, apskatīti dezinformācijas piemēri praksē Eiropā. Darba noslēgumā ietverti secinājumi un priekšlikumi problēmjaudājumu risināšanai.

³ Independent High level Group on fake news and online disinformation: A multi-dimensional approach to disinformation. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1> [aplūkots 12.04.2020.]

1.VĀRDA BRĪVĪBA

1.1 Tiesību uz vārda brīvību avoti, saturs un loma

Vārda brīvības jēdziens skatāms jau no senās Grieķijas. Senajā Grieķijā vārda brīvība bija viens no demokrātiskas sabiedrības stūrakmeņiem. Tikai brīvam cilvēkam bija tiesības uz sava viedokļa paušanu. Atēnās vārda brīvība bija katra cilvēka tiesība un priekšrocība.⁴ Cilvēktiesību sākotnējais vēsturiskais uzdevums bija aizsargāt indivīdu no valsts nepamatotas iejaukšanās viņa brīvībā, šajā uzdevumā saturiski ietilpa arī tiesības uz vārda brīvību aizsardzība.⁵

ECK 10.pantā vārda brīvība noteikta kā tiesības brīvi izteikties, kas sevī ietver uzskatu brīvību, tiesības saņemt un izplatīt informāciju un idejas.⁶ Latvijas Republikas likumdošanā vārda brīvība noteikta Satversmes 100.pantā kā tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju un paust savus uzskatus.⁷ Satversmes tiesa atzinusi, ka vārda brīvība ir viena no vissvarīgākajām cilvēka pamattiesībām, un tas ir viens no priekšnosacījumiem sabiedrības veidošanā, kas būtu balstīta uz savstarpēju cieņu.⁸ Šie termini tieši tulkojot atšķiras, bet ECK 10.pantā noteiktajām tiesībām brīvi paust savus uzskatus latviešu valodā atbilst tradicionāli lietotais termins vārda brīvība, nevis burtiskais tulkojums no angļu valodas *freedom of speech*.⁹ Vārda brīvība sevī neietver tikai mutiski paustu viedokli. Kā liecina ANO Starptautiskais Pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām vārda brīvības jēdziens ir jāsaprot plaši. Pakta 19.pantā tiesības brīvi paust savus uzskatus sevī ietver brīvību meklēt, saņemt un izplatīt dažāda veida informāciju un idejas mutvārdos, rakstveidā, izmantojot presi vai mākslinieciskās izpausmes formas, vai citādā veidā pēc savas izvēles.¹⁰

Vārda brīvība tiek uzskatīta par vienu no ECK pamattiesībām, jo tā dod iespēju publiski diskutēt par sabiedrības interesēm, kas ir būtiski labi funkcionējošai demokrātijai. Lai arī šīs tiesības ir pakļautas ierobežojumiem, kā tas ir lielākajā daļā konvencijā garantēto tiesību, šie ierobežojumi ir jāpiemēro, ņemot vērā vārda brīvības īpašo nozīmi sabiedriskajās debatēs. Meklējumi atrast labu līdzsvaru starp vārda brīvību un citu

⁴ Bonner Robert J.: Aspects of Athenian Democracy. Pieejams: <https://doi.org/10.1086/361817> [aplūkots 27.04.2020.]

⁵ Satversmes tiesas 02.07.2015 spriedums lietā Nr. 2015-01-01, Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2015-01-01_Spriedums.pdf [aplūkots 01.05.2020.]

⁶ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [aplūkots 01.04.2020.]

⁷ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [02.04.2020.]

⁸ Satversmes tiesas 05.06.2003 spriedums lietā Nr. 2003-02-0106, Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-02-0106_Spriedums.pdf [aplūkots 01.05.2020.]

⁹ LZA Terminoloģijas komisijas 28.01.2003 lēmums Nr. 18 Par termina vārda brīvība izpratni un atbilstmi angļu valodas terminam freedom of expression. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=71770> [aplūkots 14.04.2020.]

¹⁰ Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Parakstīts Ņujorkā 16.12.1966. [07.05.2020.]

cilvēku tiesībām un interesēm īpaši izpaužas judikatūrā par sabiedrisko personu privāto dzīvi. Pamatojoties uz to ECT ir izstrādājusi principu kopumu, lai novērtētu vai var atsaukties uz ECK 10.pantu un vai izteiksmes brīvības veids ir pieļaujams. Saskaņā ar ECT nodibināto judikatūru vārda brīvība ir viens no pamatnosacījumiem demokrātijas progresam un katra indivīda personīgai izaugsmei un pašpiepildīšanai. Ievērojot ECK 10. panta 2. punkta noteikumus, tas ir piemērojams ne tikai informācijai vai idejām, kuras tiek labvēlīgi uztvertas vai uzskatītas par neaizskarošām vai vienaldzīgām, bet arī tām, kuras aizvairo, šokē vai satrauc. ECT lietā *Beizaras un Levickas v. Lietuva* atsaucās uz ECK 10.panta 2.punktā ietverto aizsardzību uz idejām, kuras aizvairo, šokē vai satrauc, norādot, ka tiesības uz vārda brīvību aizsargā arī viedokļus, kas ir pretēji citu sabiedrības dalībnieku viedoklim, arī tad, ja viedoklis tos aizskar.¹¹ ECK 10. panta pirmajā daļā minētā informācija un idejas ietver fotogrāfijas, medicīniskos noslēpumus, vēsturiskas patiesības meklēšanu, faktu paziņojumus intervijās, televīzijas reklāmas, reklāmas laikrakstos un visa veida televīzijas programmas, ko no satelīta saņem no ārvalstīm. Tomēr uz noteiktām informācijas un ideju kategorijām var neattiekties ECK 10. panta aizsardzība. Pēc ECT domām, noteiktām runas klasēm, piemēram, neķītrai runai, nav būtiskas nozīmes ideju paušanā. Aizvainojošs paziņojums var neatbilst vārda brīvības aizsardzībai, ja aizvainojoša paziņojuma vienīgais mērķis ir apvainot. Par šo var diskutēt, jo tas var sašaurināt ECK 10. pantā paredzēto aizsardzību.¹² Pēc autore domām ir grūti precīzi nošķirt naida runu no viedokļa, kas tiek aizsargāts ar ECK 10.pantu, ņemot vērā, ka ECT ir norādījusi, ka arī viedoklis, kas aizvairo un šokē ietilpst vārda brīvībā, un ir subjektīvs. Tādā gadījumā ir precīzi jābūt noteiktiem izpausmes veidiem, kam šīs aizsardzības nav, lai nerastos iespēja interpretācijai.

Tāpat arī ECT praksē paustajām atziņām tiek aizsargāta izteiksmes forma visdažādākajos izpausmes veidos, neatkarīgi no to satura. Tiesības paust savu viedokli un izvēlēties veidu kā to darīt piemīt katrai personai, neviens nav ierobežots izvēlēties noteiktus izpausmes veidus.¹³ Satversmes tiesa ir atzinusi, ka vārda brīvība aptver plašu jomu un to var dalīt divos aspektos - privātajā un publiskajā aspektā. Privātais aspekts nozīmē, ka katram ir

¹¹ ECT 11.07.2002. spriedums lietā *Beizaras un Levickas pret Lietuvu* (iesnieguma Nr. 41288/15). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-200344%22%5D%7D> [aplūkots 13.04.2020.]

¹² Van Dijk P., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L. *Theory and Practice of the European Convention on Human rights* fifth edition. Cambridge: 2018.

¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 06.12.2017 spriedums lietā Nr. A420310214, SKA-240/2017. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/cilvektiesibas/pulcesanas-un-biedrosanas-briviba> [aplūkots 09.05.2020.]

tiesības uz saviem uzskatiem, tiesības brīvi tos paust un pie tiem turēties. Publiskais aspekts nozīmē, ka katram ir tiesības brīvi saņemt informāciju un paust savus uzskatus jebkādā veidā.¹⁴

Satversmes tiesa ir nošķīrusi vārda brīvības pozitīvo un negatīvo aspektu. Pozitīvais aspekts vārda brīvībai ir indivīda tiesības uz informācijas iegūšanu, paušanu un izteiksmes brīvību, negatīvais aspekts ir tiesības neizpaust faktus, pieturēties pie saviem uzskatiem un tos neizpaust. Tādējādi valsts pienākums ir nodrošināt, lai presē nebūtu cenzūras un preses monopolizācijas. ANO Cilvēktiesību komitejas atzinumos un ECT judikatūrā arī sastopami vārda brīvības pozitīvie un negatīvie aspekti, kas dod personai gan tiesības uz vārda brīvības izpausmi, gan uz atturēšanos no viedokļa izpausmes.¹⁵

ECT ir atzinusi, ka ECK 10.panta izpratnē ir atšķirība starp faktiem un viedokli.¹⁶ Viedoklis ir subjektīvs vērtējums, uzskats, izteikums par kādu personu, viņas darbību vai kādu notikumu, kas var veidoties gan no patiesiem faktiem, gan nepatiesiem vai arī no abiem kopā. Pamattiesības aizsargā arī personas godu un cieņu, masu medijos jānošķir faktus (ziņas) no viedokļiem, lai vienas tiesības neiejauktos otru tiesību izmantošanā. Tikai ziņas jeb fakti ir pakļaujami patiesības pārbaudei, un to pastāvēšana var tikt pierādīta.¹⁷ Vārda brīvība attiecas gan uz faktu izteikšanu, gan uz viedokļa izpaušanu. Ņemot vērā ECK 10. panta pirmās daļas formulējumu, tas ietver arī brīvību paust viedokli, kā arī saņemt un izplatīt informāciju un idejas. Brīvību paust viedokli diez vai var atdalīt no domas brīvības, kas apspriesta ECK 9. pantā, un tā ir jāuzskata par līdzīgu šim terminam. Informācijas saņemšanas brīvība notiek pirms tam, kad cilvēks, kurš meklē informāciju, veido viedokli un līdz ar to arī tā paušanu. Brīvību sniegt informāciju un idejas var uzskatīt par viedokļa paušanu, izmantojot faktus vai viedokļus, ko pats informators vai trešā persona pauduši. Šie apsvērumi skaidri norāda, kāpēc brīvība paust viedokli, kā arī saņemt un izplatīt informāciju un idejas ir neatdalāmi saistīta ar izpausmes brīvību.¹⁸ Pēc autores domām var rasties problēmas noteikt cik tālu aizsardzība, kas ietverta vārda brīvībā, aizsargā indivīdu, kas izsakot viedokli aizskar citas personas godu un cieņu. Viedokļa izpausmes procesā var tikt aizskarts gods un cieņa atklājot faktus, ko indivīds nav pārbaudījis un kā šo nejaušumu nošķirt no apzinātas cieņas aizskaršanas.

¹⁴ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 13.03.2020 spriedums lietā Nr. A420286916, SKA-90/2020. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/valsts-parvaldes-darbiba/uznemumu-registrs> [aplūkots 04.05.2020.]

¹⁵ Satversmes tiesas 02.07.2015 spriedums lietā Nr. 2015-01-01, Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2015-01-01_Spriedums.pdf [aplūkots 04.05.2020.]

¹⁶ Satversmes tiesas 29.10.2003. spriedums lietā Nr. 003-05-01. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/80518-par-kriminallikuma-271panta-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-91-un-100pantam> [aplūkots 05.05.2020.]

¹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 26.01.2005 spriedums lietā Nr. SKC – 41. Pieejams: <https://www.tiesas.lv/nolemumi> [aplūkots 16.04.2020.]

¹⁸ Van Dijk P., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L. Theory and Practice of the European Convention on Human rights fifth edition. Cambridge: 2018.

1.2 Vārda brīvības ierobežošana

Lai arī katram piemīt tiesības uz vārda brīvību un veidu, kā to izpaust, šīs tiesības nav absolūtas. Vārda brīvības interpretējumi un ierobežojumi ir šauri un likumdevējam katra šāda ierobežojuma nepieciešamība ir pietiekami un atbilstoši jāpamato.¹⁹ Valstis ir tiesīgas vārda brīvību ierobežot leģitīmu mērķu dēļ.

Satversmes 116.pants nosaka, ka tiesības, kas noteiktas Satversmes 100. pantā, var ierobežot likumā noteiktos gadījumos lai aizsargātu:

- 1) citu cilvēku tiesības;
- 2) demokrātisko valsts iekārtu;
- 3) sabiedrības drošību;
- 4) labklājību;
- 5) tikumību.

Šis Satversmes pants norāda, ka var tikt ierobežota arī vārda brīvība uz reliģiskās pārliecības paušanu.²⁰ Vārda brīvības ierobežošana noteikta arī Latvijai saistošajos normatīvajos aktos, ECK 10.pantā un Pakta 19.pantā. Valsts var ierobežot Satversmē noteiktās pamattiesības, tai skaitā vārda brīvību tikai, ja tiek ievērots samērīguma princips. Vārda brīvības ierobežošanai jāatbilst šādām prasībām:

- 1) tam jābūt noteiktam ar likumu;
- 2) tam jāatbilst leģitīmam mērķim, kuru valsts vēlas sasniegt nosakot šo ierobežojumu;
- 3) tam jāatbilst samērīguma principam.²¹

Satversme vārda brīvības kritērijus ir noteikusi vispārīgi, taču ECK dod tiešus kritērijus. Tā kā ECK ir saistoša Latvijai, vērtējot vai mērķis, kura dēļ tiek ierobežota vārda brīvība ir leģitīms, tam jāatbilst ne tikai Satversmes 116.pantam, bet arī ECK 10.pantam, tikai atbilstot šiem kritērijiem mērķis var tikt uzskatīts par leģitīmu.²² ECK 10.pantā minētie kritēriji vārda brīvības ierobežošanai ir:

- 1) valsts drošības aizsardzībai;
- 2) teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības interesēs;
- 3) lai nepieļautu nekārtības vai noziedzīgus nodarījumus;
- 4) veselības vai tikumības aizsardzībai;

¹⁹ Satversmes tiesas 02.07.2015 spriedums lietā Nr. 2015-01-01, Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2015-01-01_Spriedums.pdf [aplūkots 04.05.2020.]

²⁰ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [02.04.2020.]

²¹ Satversmes tiesas 05.06.2003 spriedums lietā Nr. 2003-02-0106, Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-02-0106_Spriedums.pdf [aplūkots 01.05.2020.]

²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas 30.04. spriedums lietā Nr.A42945009 SKA-172/2013. Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/AT%20Sen%C4%81ta%20admin.tiesas%20spriedumi/2013/Apr%C4%ABlis/30.04.2013/AL_3004_AT_SKA-0172-2013.pdf [aplūkots 01.05.2020.]

- 5) lai aizsargātu cilvēku cieņu vai tiesības;
- 6) lai nepieļautu konfidenciālas informācijas izpaušanu;
- 7) lai saglabātu tiesu varas autoritāti un objektivitāti.²³

Lai izvērtētu vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, likumam jāatbilst šādiem kritērijiem:

- 1) likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai indivīds varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.²⁴

Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību tiktāl, cik tas noteikts likuma robežās. Kā iepriekš minēts, likums aizsargā cilvēka cieņu un godu, kas uzliek ierobežojumus vārda brīvībai, vienu tiesību izmantošana nevar aizskart citas tiesības. Latvijā godu un cieņu aizsargā Civillikums un Krimināllikums. Civillikumā noteikts, ka katram ir tiesības uz atlīdzību, ja prettiesiski aizskarts personas gods un cieņa ar mutvārdiem, rakstiski vai darbiem, persona ir tiesīga uz atlīdzību, ko nosaka tiesa.²⁵ Krimināllikumā nav noteikts sods par cieņas aizskaršanu, bet tas paredz sodu par neslavas celšanu. Personu var sodīt ar piespiedu darbu, naudas sodu, vai īslaicīgu brīvības atņemšanu, ja tā apzināti un tīši cēlusi neslavu otrai personai.²⁶ Tātad likums aizsargā gan vārda brīvību, gan personas godu un cieņu, kas paredz vārda brīvības ierobežošanu. ECT norāda, ka līgumslēdzējām valstīm ir plašāka rīcības brīvība, regulējot vārda brīvību jautājumos, kas aizskar personisko pārliecību jautājumos, kas iekļauj morāli. Valsts iestādes ir labākā situācijā nekā starptautiskie tiesneši, lai sniegtu atzinumus ar precīzu saturu attiecībā uz citu personu tiesībām, kā arī par ierobežojumu nepieciešamību, kas aizsargā no viedokļa ar tiek nopietni aizvainota indivīda dziļākā pārliecība un jūtas.²⁷

Lietā *Magyar Helsinki Bizottsag v. Hungary* ECT plaši atsaucoties uz saviem iepriekšējiem spriedumiem, paskaidroja principus, ko tā līdz šim izstrādājusi savā judikatūrā. ECT turpina uzskatīt, ka tiesības uz brīvību saņemt informāciju būtībā aizliedz valdībai ierobežot personu saņemt informāciju, kuru citi tai vēlas vai varētu vēlēties sniegt. Turklāt tiesības saņemt informāciju nevar interpretēt kā tādas, kas uzliek valstij pozitīvus pienākumus pēc savas iniciatīvas vākt un slēpt informāciju. ECT arī uzskata, ka ECK 10. pants indivīdiem nepiešķir tiesības piekļūt informācijai, kas ir valsts pārvaldes iestādes rīcībā, un neuzliek par

²³ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [aplūkots 01.04.2020.]

²⁴ Satversmes tiesas 02.07.2015 spriedums lietā Nr. 2015-01-01, Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2015-01-01_Spriedums.pdf [aplūkots 04.05.2020.]

²⁵ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [03.04.2020.]

²⁶ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [02.05.2020.]

²⁷ Van Dijk P., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L. Theory and Practice of the European Convention on Human rights fifth edition. Cambridge: 2018.

pienākumu valdībai sniegt šādu informāciju indivīdam. Tomēr šādas tiesības vai pienākums var būt nepamatots, ja informācijas izpaušana ir noteikta ar juridisku spēku ieguvušu tiesas rīkojumu, un apstākļos, kad piekļuve informācijai ir būtiska, lai indivīds varētu izmantot savas tiesības uz brīvības izpaušmi, it īpaši tiesības saņemt un izplatīt informāciju un gadījumos, kad tās liegšana ir iejaukšanās šajās tiesībās. Tas, ka nav vienotas Eiropas koncepcijas par prasību ievērošanu un citu personu tiesību aizsardzību saistībā ar uzbrukumiem viņu pārliecībai, paplašina Līgumslēdzēju valstu rīcības brīvību, ierobežojot vārda brīvību.²⁸

1.3. Vārda brīvība masu medijos

Masu mediji ir kanāls informācijas nodošanai tekstuālā, audio, vizuālā vai audiovizuālā formātā sabiedrībai. Piemēram, avīzes, žurnāli, televīzija, radio, interneta lapas, kā arī interaktīvai sabiedriskai saziņai paredzētas lietojumprogrammas un citas saturiskas liela mēroga interaktīvas platformas.²⁹ Masu mediji ir kā viena no vārda brīvības izpaušmēm publiskajā aspektā, pie informācijas izplatīšanas un uzskatu paušanas veidiem pieder arī masu informācijas līdzekļi. Tiem ir liela nozīme demokrātiskajā sabiedrībā, nodrošinot sabiedrību ar informāciju par sabiedrībai aktuāliem un nozīmīgiem jautājumiem. Tiesība veikt masu informācijas līdzekļa darbību - vākt, sagatavot un izplatīt informāciju - ir viena no vārda brīvības izpaušmes formām. Šīs vārda brīvības izpaušmes nodrošināšanai Latvijā ir piemērojami likuma "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" noteikumi. Tāpat kā citi vārda brīvības izpaušmes veidi nav absolūti arī masu mediji ir ierobežojami. Likumā "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 4., 7. un 12. pantā noteikti ierobežojumi, kurus pārkāpjot var izbeigt masu informācijas līdzekļa darbību.³⁰ Tomēr kopumā, novērtējot, vai dotajā situācijā vārda brīvības ierobežojums ir pieļaujams, vienmēr tiek ņemta vērā preses galvenā funkcija. Tas attiecas arī uz nevalstiskajām organizācijām, kuras var raksturot kā "sociālo sargsuni". Viņu darbība ir līdzīgi vērtējama preses rīcībai. Turklāt presei ir vērtīga sekundārā loma publisko arhīvu, kas satur jaunumus, par kuriem jau ir ziņots, uzturēšanā un apkopošanā.³¹ Žurnālista pienākums ir garantēt sabiedrībai patiesas un pārbaudītas informācijas sniegšanu un fakti izklāstam jābūt objektīvam, nepārprotamam un skaidram, atklājot svarīgākās sakarības un nepieļaujot izkropļojumus. Žurnālistam fakti publikācijās ir jānorāda

²⁸ Ibid

²⁹ Pielikums Ministru Kabineta 2016. gada 8. novembra rīkojumam „Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņēm 2016. – 2020. gadam”. Pieejams: http://tap.mk.gov.lv/doc/2016_06/KMPamnp_060416_mediju_politika.972.docx

³⁰ Nr. A420286916, SKA-90/2020. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/valsts-parvaldes-darbiba/uznemumu-registrs> [aplūkots 04.05.2020.]

³¹ Van Dijk P., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L. Theory and Practice of the European Convention on Human rights fifth edition. Cambridge: 2018.

skaidri un saprotami un tiem jābūt nošķirti no autora komentāriem, viņa uzdevums ir pārbaudīt faktus un citētos izteicienus. Savukārt par masu medijos sniegto informāciju ir atbildīgs redaktors, viņam ir jānodrošina precīzas un korektas informācijas plūsma un brīvi izteikto viedokļu apmaiņa. Latvijas preses, radio un televīzijas žurnālistu profesionālās ētikas kodekss nosaka, ka masu informācijas līdzekļiem jāatspoguļo patiesība, cik vien tas iespējams.³²

ECT atsaucas uz būtisko funkciju, ko prese pilda demokrātiskā sabiedrībā. Lai arī prese nedrīkst pārsniegt noteiktas robežas, it īpaši attiecībā uz citu indivīdu reputāciju un tiesībām un nepieciešamību novērst konfidencialas informācijas izpaušanu. Tomēr tās pienākums ir iesaistīties visā, kas atbilst tās pienākumiem un atbildībai – informācijas paaugstināšanai par visu sabiedrības interešu idejām. Presei ir ne tikai pienākums izplatīt šādu informāciju un idejas attiecībā uz drukātajiem un audiovizuālajiem medijiem, bet arī sabiedrībai ir tiesības tos saņemt. Prese spēlē savu būtisko lomu - "sabiedrības sargsuns". Vienlaikus ECT ņem vērā faktu, ka žurnālistu brīvība ietver arī iespējamu pārspīlējuma vai pat provokācijas izmantošanu, tomēr ar nosacījumu, ka pieļaujamās kritikas robežas ir šaurākas attiecībā pret privātpersonu nekā attiecībā uz politiķiem un valdībām. Tas pats attiecas uz ziņu publicēšanu par personas privāto dzīvi. Atsevišķos īpašos apstākļos sabiedrības tiesības būt informētai var pat attiekties uz sabiedrisko personu privātās dzīves aspektiem, īpaši gadījumos, kad politiķi ir sabiedrībā plaši atpazīstami - kad fotoattēli un komentāri attiecas tikai uz personas privātās dzīves detaļām un to vienīgais mērķis ir apmierināt sabiedrības zinātkāri šajā ziņā. Kopš sprieduma lietā *Von Hannover v. Germany* ECT pieprasa stingrāku pārbaudi attiecībā uz taisnīgu līdzsvaru, kas jāatrod starp publiskas personas tiesībām uz privātās dzīves ievērošanu, kas garantētas ECK 8. pantā, un tiesībām uz izdevējdarbību - arī horizontālās attiecības - vārda brīvībai, ko garantē ECK 10. pants. ECT piešķir lielu nozīmi preses brīvībai demokrātiskās sabiedrībā un tai ir būtiska sabiedrības sarguņa loma, tā 10. panta darbības jomā ir iekļāvusi arī žurnālistisko avotu aizsardzību. *Goodwin* lietā žurnālists bija saņēmis informāciju par uzņēmuma finansiālajām problēmām. Kad viņš sazinājās ar uzņēmumu, lai pārbaudītu faktus, izrādījās, ka informācija ir iegūta no konfidenciala uzņēmuma ziņojuma. Tika izdots rīkojums, kas žurnālistam liedza publicēt informāciju, un tiesas rīkojums atklāt *Goodwin* avota identitāti. ECT nosprieda, ka rīkojums par informācijas izpaušanu bija jāpārbauda saskaņā ar ECK 10. panta otro daļu, un tādējādi uzskatīja par pašsaprotamu, ka žurnālistiskā avota aizsardzība pati par sevi, nevis viedokļa izteikšana, ir ECK 10. panta darbības joma. ECT izpratnē žurnālistiskā avota jēdziens

³² Satversmes tiesas 29.10.2003. spriedums lietā Nr.2003-05-0. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/80518-par-kriminallikuma-271panta-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-91-un-100pantam> [aplūkots 28.04.2020.]

ir jebkura persona, kas sniedz informāciju žurnālistam, un saprot informāciju, kas identificē avotu, un informācijas saturs, ko avots sniedzis žurnālistam.³³

Masu medijiem informācija jāatspoguļo pēc iespējas precīzāk un objektīvāk. Objektīvi pasniegt informāciju nozīmē, ka nevienai no viedokļa pusēm nav priekšroka. Objektīvi pasniegt informāciju nozīmē atspoguļot katra argumenta aspektu. Tas kā masu medijos objektīvi tiek pasniegta informācija var mainīties atkarībā no mērķa auditorijas, temata satura un masu medija veida. Informācijas pasniedzējam, piemēram, žurnālistam, pasniedzot savu viedokli auditorijai, tas jāatdala no faktiem, norādot, ka tas ir personīgais viedoklis.³⁴

Amerikas Savienotajās Valstīs deviņdesmit trīs procenti pilngadīgo iedzīvotāju norādīja, ka vismaz daļu ziņu saņēma tiešsaistē, vairāk nekā sešdesmit procenti no viņiem meklē ziņas sociālo mediju platformās. Šīs platformas ir kļuvušas par nepieciešamību visā pasaulē. Aptuveni astoņdesmit seši procenti Tuvo Austrumu iedzīvotāji, kas ir interneta lietotāji paļaujas uz sociālajiem medijiem, lai saņemtu ziņas, salīdzinājumā ar astoņdesmit diviem procentiem gadā Latīņamerikā, septiņdesmit sešiem procentiem Āfrikā, sešdesmit sešiem procentiem Āzijā un sešdesmit pieciem procentiem Eiropā. Šī jaunā tendence arvien vairāk paļauties uz sociālajiem medijiem, lai piekļūtu ziņām, pieaug vienlaikus samazinoties uzticībai tradicionālajiem masu medijiem.³⁵

Preses un citu ziņu mediju brīvība sniedz sabiedrībai vienu no svarīgākajiem līdzekļiem veidot viedokli par sabiedrībai svarīgiem jautājumiem. Žurnālisti un prese klasiskā izpratnē runā sabiedrības vārdā, pauž sabiedrības priekšlikumus, rūpes un satraukumu par dažādiem būtiskiem notikumiem. Vienlaikus sabiedriskās debates mūsdienās notiek ne tikai tradicionālajā presē, bet arī sociālajos tīklos. Sociālie tīkli ir kļuvuši par nozīmīgu informācijas apmaiņas un izziņas līdzekli. Mūsdienās cilvēki sociālos medijus lieto biežāk nekā tradicionālos medijus. Starpnieki, tādi kā *Twitter*, *Facebook* un *Google* ir kļuvuši par svarīgām platformām, kas ļauj piekļūt mediju saturam, kā arī veicina pilsoniskās žurnālistikas attīstību. Rodas juridiskas un ētiskas dabas jautājumi par lasītāju, kas iesaistījušies ziņu veidošanas procesā, tiesībām atspoguļot sabiedrībai nozīmīgu informāciju.³⁶

Likuma "Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņēm 2016.-2020. gadam" 2.2.2.1. pantā par Pārrobežu mediju pārmērīgu dominanci ir noteikts, ka ir būtiski mainīt lietošanas

³³ Van Dijk P., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L. Theory and Practice of the European Convention on Human rights fifth edition. Cambridge: 2018.

³⁴ The Ofcom Broadcasting Code, January 2019. Pieejams: https://www.ofcom.org.uk/data/assets/pdf_file/0016/132073/Broadcast-Code-Full.pdf [aplūkots 01.05.2020.]

³⁵ Nuñez Fernando: Disinformation Legislation and Freedom of Expression. Pieejams: <https://scholarship.law.uci.edu/ucilr/vol10/iss2/10> [aplūkots 09.04.2020.]

³⁶ Latvijas Republikas tiesībsarga 2019.gada ziņojums: Privātpersonas tiesības izplatīt sabiedrībai būtisku informāciju. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/privatpersonas-tiesibas-izplatit-sabiedribai-butisku-informaciju>

paradumus mazāktautību sabiedrībā, izveidojot izpratni un kritisko domāšanu mediju piedāvātā satura kontekstā, tādējādi novēršot dezinformāciju un tā spēju manipulēt ar informāciju, lai saglabātu nacionālo drošību. Viens no veidiem, kā veicināt sabiedrības uzticību Latvijā radītajai informācijai, ir raidot saturu, kas ir informatīvs,, dokumentāls un politiski neitrāls. Saturs ir būtiski nozīmīgs ekonomiski aktīvajai mazāktautību sabiedrības daļai un jauniešiem. Latvijas nacionālajiem un reģionālajiem medijiem ir iespēja apvienot Latvijas vai ārvalstu neatkarīgo producentu izveidotu izglītojošu un izklaides saturu, kopā ar nacionālās un reģionālās nozīmes saturu, tādējādi gūstot priekšroku pār pārrobežu medijiem. Protams, ir jāņem vērā, ka mazāktautību auditorija ir daudzveidīga un to medijpratība un mediju lietošanas paradumi pakāpeniski mainās, attiecīgi Latvijas nacionālajiem un reģionālajiem medijiem ir jāpielāgo publicētais saturs.³⁷

Ņemot vērā iepriekš minēto, jāsecina, ka katra masu medija pienākums publiskajā telpā ir publicēt atbildīgu saturu, tomēr līdz galam nav iespējams ietekmēt sabiedrības veiktās diskusijas, jo tas nav mediju kompetencē. Jebkura persona ir tiesīga paust savu viedokli, bet tādējādi ir iespēja radīt kaitējumu sabiedrībai. Tomēr masu mediju pienākums un atbildība ir objektīvi noskaidrot patiesību, pārliecināties par faktu atbilstību, izvairīties publicēt sabiedrības paustās diskusijas jeb komentārus, kā arī npublicēt nepatiesu informāciju. Masu medijiem ir tiesības uz vārda brīvību, informāciju un kritiku, tajā pat laikā atbildot par informācijas patiesumu un objektivitāti. Pēc panta “Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem” autore secina, ka ja gadījumā masu informācijas līdzeklim nav pierādījumu par informācijas atbilstību, tā ir nekavējoties jāatsauc, tomēr jāņem vērā, ka mediju publicētais saturs ir ievietots publiskajā telpā, attiecīgi sabiedrība informāciju var uztvert kā patiesu un uz faktiem balstītu. Jāsecina, ka nav iespējams novērst pilnīgu informācijas atsaukšanu.³⁸

³⁷ Ministru kabineta rīkojums Nr. 667: Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņem 2016.-2020. gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/286455-par-latvijas-mediju-politikas-pamatnostadnem-2016-2020-gadam> [aplūkots 25.04.2020.]

³⁸ Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem: LV likums. Pieņemts 20.12.1990. [04.04.2020.]

2.DEZINFORMĀCIJA

Vārda brīvība ir Eiropas Savienības pamatvērtība, kas nostiprināta ECK un dalībvalstu konstitūcijās. Mūsu demokrātiskā sabiedrība ir atkarīga no pilsoņu iespējām piekļūt daudzveidīgai informācijai, lai tie varētu veidot viedokli par dažādiem politiskiem jautājumiem. Tādā veidā pilsoņi var informēti piedalīties publiskās debatēs un paust savu gribu, izmantojot brīvus un godīgus politiskos procesus. Šos demokrātiskos procesus arvien vairāk izaicina apzināta, plaša mēroga un sistemātiska dezinformācijas izplatīšana. Jaunākie pierādījumi liecina, ka dezinformācijas izplatīšanai arvien vairāk tiek izmantoti privāti ziņojumapmaiņas pakalpojumi. Tiešsaistes platformām, reklāmdevējiem un reklāmas nozarei ir izšķirīga loma dezinformācijas problēmas risināšanā, jo tās mērogs ir tieši saistīts ar platformu spēju pastiprināt, mērķēt un izplatīt ļaunprātīgu dalībnieku dezinformācijas ziņojumus. Tehnika ietver manipulācijas ar video (*deepfakes*), oficiālu dokumentu viltošanu, interneta automatizētas programmatūras izmantošanu. Tajā pašā laikā tradicionālākās metodēm kā televīzija, avīzes, tīmekļa vietnes un e-pasta ķēdes daudzos reģionos joprojām ir nozīmīga loma. Izmantotie rīki un paņēmieni ātri mainās - reakcijai ir jāattīstās tikpat strauji.³⁹ Eiropas Savienība arvien vairāk izjūt dezinformācijas ietekmi uz demokrātisko procesu noriti Eiropas Savienībā, tādēļ tiek veiktas nepieciešamās darbības, lai rastu risinājumu šai problēmai. Eiropas Komisija definējusi dezinformāciju, ar dezinformāciju saprot pārbaudāmi nepatiesu vai maldinošu informāciju, kas tiek sagatavota, publiskota un izplatīta, lai gūtu ekonomisku labumu vai maldinātu sabiedrību, un var radīt kaitējumu sabiedrībai. Kaitējums sabiedrībai ir draudi demokrātiskiem, politiskiem un politikas veidošanas procesiem, kā arī sabiedriskajiem labumiem, piemēram, pilsoņu veselības aizsardzībai, videi vai drošībai. Eiropas Komisija atdala dezinformāciju no “viltus ziņām”. Eiropas Komisija norāda, ka “viltus ziņas” jāatdala no dezinformācijas jēdziena, jo sabiedrībā tās ir sasaistītas ar kļūdaini izplatītiem faktiem un žurnālistu nekompetenci, savukārt dezinformācijas jēdzienā neietilpst ziņu žurnālistu netīši pieļautās kļūdas, safīra, parodija, politisko partizānu ziņas un komentāri, kā arī ar dezinformāciju nav saprotams nelegāls saturs. No dezinformācijas definīcijas skaidri ir nodalīta naida runa, kura nav dezinformācijas veids.⁴⁰ Dezinformācija jānodala arī no nepatiesu ziņu

³⁹ Action Plan against Disinformation. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels 05.12.2018. JOIN(2018) 36 final. Pieejams:

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf [aplūkots 23.04.2020.]

⁴⁰ Independent High level Group on fake news and online disinformation: A multi-dimensional approach to disinformation. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1> [aplūkots 12.04.2020.]

nejaušas izplatīšanas. Netīši izplatītas nepatiesas ziņas un dezinformāciju bieži apvieno un sauc par “viltus ziņām”. Tomēr ir svarīgi saprast atšķirību starp šiem trīs terminiem, lai risinātu unikālos draudus, kurus katrs rada.⁴¹ Pēc autores domām terminu “viltus ziņas” var iekļaut kā vienu no dezinformācijas paveidiem, lai arī šie jēdzieni ir nošķirti. “Viltus ziņas” ir radītas, lai pievērstu uzmanību ar strīdīgu informāciju, lai radītu sabiedrībā dalītu viedokli. Taču arī caur “viltus ziņām” var tikt izplatīta dezinformācija, jo īpaši, ņemot vērā, ka dezinformācija tāpat kā viltus ziņas nav uz faktiem balstīta informācija un tiek veidota, lai iespaidotu sabiedrību tai aktuālajos jautājumos.

Lai arī termins “viltus ziņas” pastāv jau ilgi, 2016.gadā tā lietošana manāmi pieauga populārajā leksikā, pamanāmi to izmantoja ASV prezidenta vēlēšanu laikā un Lielbritānijas Brexit referendumā. No 2014.gada janvārim līdz 2016.gada janvārim tiešsaistē par 1100% pieauga safabricēto ziņu skaits, no aptuveni 500 līdz 6000 rakstiem mēnesī.⁴² Ilgus gadus “viltus ziņas” tika definētas kā ziņas, kas izplatīja neprofesionālu vai nepatiesu informāciju. Gadu laikā “viltus ziņu” definīcija ir mainījies un šobrīd tā ir ziņu lasītāja, klausītāja vai skatītāja uztvere. Mūsdienās saņemot informāciju, kas ir pretēja personas uzskatiem tiek izmantots termins “viltus ziņas”. Tradicionāli “viltus ziņas” bija informācija pasniegta ziņu veidā, kas netika veidota, lai izglītotu, bet, lai izpatiktu klausītāju, lasītāju un skatītāju uzskatiem par to kā mūsdienu pasaule funkcionē. “Viltus ziņām” tiek piesaistīti sabiedrībā zināmi, uzticami avoti, lai tās liktos objektīvas un patiesas un vilinātu sabiedrību ar tām dalīties masu medijos.⁴³ Šobrīd termins “viltus ziņas” aptver spektru informācijas veidu. Tas ietver sevī sākot relatīvi zema riska formas, piemēram, nejaušas žurnālistu kļūdas, nepatiesu politisku informāciju, “*click bait*” virsrakstu izmantošanu uzmanības piesaistīšanai, līdz augsta riska formām, piemēram, ārvalsts vai vietējās grupas, kas mēģinātu graut politiskos procesus Eiropas dalībvalstīs un Eiropas savienībā, caur dažādu nepatiesu informāciju izplatīšanas sabiedrībā.⁴⁴ Sociālie mediji ir aktīvs un ātri mainīgs domēns, un tas ir radījis revolūciju tam, kā mēs un socializējamies. Platformu mērogs ir palielinājis ātruma ierobežojumu mūsu informācijas

⁴¹Nuñez Fernando: Disinformation Legislation and Freedom of Expression. Pieejams: <https://scholarship.law.uci.edu/ucilr/vol10/iss2/10> [aplūkots 09.04.2020.]

⁴²Amazeen Michelle A., Erik P. Bucy: Conferring Resistance to Digital Disinformation: The Inoculating Influence of Procedural News Knowledge. Pieejams: <https://doi.org/10.1080/08838151.2019.1653101>. [aplūkots 19.04.2020.]

⁴³ Dell Marin: Fake News, Alternative Facts, and Disinformation: The Importance of Teaching Media Literacy to Law Students. Pieejams: <https://hdl.handle.net/2346/85073> [aplūkots 19.04.2020.]

⁴⁴ Independent High level Group on fake news and online disinformation: A multi-dimensional approach to disinformation. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1> [aplūkots 12.04.2020.]

sabiedrībā, un kognitīvās psiholoģijas pētījumos ir izpētīti un identificēti sociālā tīkla izmantošanas modeļi dezinformācijas izplatīšanai.⁴⁵

Dezinformācija ir saistīta ar plašāku problēmu loku Eiropas savienībā. Pirmkārt, politiskie dalībnieki var būt dezinformācijas izplatītāji, vietējā mērogā ne visi Eiropas politiķi un valsts iestādes vienādi ciena un atbalsta masu mediju brīvību un neatkarību, daļa aktīvi cenšas tieši vai netieši kontrolēt privātos un publiskos sektorus masu medijos. Otrkārt, ne visi ziņu mediji ievēro vienādus standartus redakcionālajā neatkarībā, tajā pat laikā, ziņu medijiem ir svarīga loma dezinformācijas apkarošanā. Daži masu mediji veicina dezinformācijas izplatīšanos, tādējādi mazinot Eiropas pilsoņu uzticību masu medijiem. Treškārt, iedzīvotāji individuāli vai kolektīvi dalās ar nepatiesu un maldinošu informāciju, kas veicina motivētu dezinformāciju. Ceturtkārt, pieaugošā platformu brīvība potenciāli palielina brīvas informācijas apriti, Eiropas pilsoņiem rada jaunus veidus kā sniegt un saņemt daudzveidīgu informāciju un viedokļus no dažādiem avotiem, tomēr tas arī rada iespēju izplatīt dezinformāciju lielākā mērogā kā jebkad agrāk.⁴⁶

Dezinformācija un ar to saistītās problēmas ir pastāvējušas jau vairākus gadsimtus, mūsdienās šī problēma ir īpaši jūtama, kopā ar sociālajiem medijiem, masu medijiem un attīstīto tehnoloģiju dezinformācija attīstās ar tādu vērienu, kas apdraud indivīda tiesības saņemt un izplatīt idejas. Dezinformācija ir nopietns drauds vārda brīvībai, jo tā ir informācija, kas ar tīšu nodomu ir veidota, lai maldinātu un ietekmētu sabiedrību. Interneta ietekmē dezinformācija ir pārvērsta biznesā. Dezinformācijas veidošana nav dārga, jo autoriem nav jāveic laikietilpīga salīdzināšana un faktu pārbaude.⁴⁷ Dezinformācijas centrā ir falsifikācija, un, lai novērstu atpazīstamību dezinformācijas veidotāji slēpjas aiz dažādām viltus identitātēm, personām un starpniekiem. Šos dalībniekus var iedalīt kategorijās, piemēram, rīcība var būt valsts vadīta, valsts mudināta vai ar valsti saskaņota. Šīs darbības var tikt vērtas uz ārvalstīm vai uz vietējo sabiedrību. Valsts vadīta ir rīcība, kurā valsts amatpersona rīkojas savās pilnvaru robežās kā valdības pārstāvis vai valsts vadībā. Valsts mudināta rīcība ir tāda, kuru valsts valdība vai amatpersonas nav tieši organizējusi vai izpildījusi, bet indivīds vai vienība ir pārliecināta no valdības puses, ka šie centieni tiks vērtēti labvēlīgi. Ar valsti saskaņotu rīcību saprot darbību,

⁴⁵ Marsden Chris, Meyer Trisha, Brown Ian: Platform values and democratic elections: How can the law regulate digital disinformation?. Pieejams: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2019.105373> [aplūkots 20.04.2020.]

⁴⁶ Independent High level Group on fake news and online disinformation: A multi-dimensional approach to disinformation. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1> [aplūkots 12.04.2020.]

⁴⁷ Nuñez Fernando: Disinformation Legislation and Freedom of Expression. Pieejams: <https://scholarship.law.uci.edu/ucilr/vol10/iss2/10> [aplūkots 09.04.2020.]

kuru personas vai organizācijas ar mērķi atbalstīt īpašu vai vispārēju valsts mērķi.⁴⁸ Dezinformācijas digitalizēšana, izmantojot sociālos plašsaziņas līdzekļus, tiek uzskatīta par vēlēšanu un referendumu rezultātu sagrozīšanu un naida runas pastiprināšanu daudzās citās valstīs. Pieaug fiksēto pierādījumu skaits par dezinformācijas radīto kaitējumu, kā arī pieaug likumdošanas un tiesas reakcija uz apzinātu dezinformāciju. Draudu acīmredzamā nopietnība ir mudinājusi daudzām valdībām pieņemt likumus, neskatoties uz pierādījumu trūkumu. Vairāk nekā četrdesmit valstis ir izdekušas likumus cīņai pret dezinformāciju.⁴⁹

Dezinformācija nav ierobežota laikā vai telpā, tā visbiežāk pastiprināti tiek izplatīta pirms demokrātiski nozīmīgu lēmumu pieņemšanas procesiem un to laikā, piemēram, referendumu un vēlēšanu laikā. Referendumi pēc būtības ir īpaši pastiprināts laiks, kurā vairojas dezinformācija, jo tie pēc būtības risina jautājumus par kuriem sabiedrība dalās viedokļos. Dezinformācijas izplatīšanās ir grūti novēršama īpaši nozīmīgu notikumu vai krīzes sākumā, kad cilvēki pastiprināti pievērš uzmanību sociālajiem tīkliem un, kamēr uzticamas iestādes nav sniegušas ziņas un skaidrojumus par notikumiem. Dezinformācijas veidotāji ņem vērā auditorijas ģeogrāfisko atrašanās vietu, tautību, politisko pārliecību, sociāli ekonomisko profilu, vecumu un citas personiskās īpašības, lai izplatītā informācija to ietekmētu pēc veidotāju iniciatīvas. Vēlēšanu laikā vietējie dalībnieki var par ar dezinformāciju mērķēt opozīcijai, lai ietekmētu vēlēšanu balsis, izplatot nepatiesu informāciju par balsošanas prasībām, vardarbību vai pat garām rindām vēlēšanu iecirkņos. Parasti izplatītā informācija netiek veidota uz jauniem faktiem, bet izmantojot sabiedrībā esošos, strīdīgus viedokļus, piemēram, migrāciju, noziedzību, reproduktīvās tiesības. Dezinformācijas izplatīšanas formāts ir dažāds, lai pielāgotos auditorijai uz kuru dezinformācija tiek vērsta, piemēram, ziņu fragmentos, televīzijas reportāžās, dokumentālajās filmās un sociālo mediju publikācijās.⁵⁰

Sabiedrības viedokļa manipulācijas ar sociālajiem medijiem politiskās dzīves kritiskos brīžos ir kļuvušas par aktuālām politikas problēmām. 2016. gada Brexit referenduma laikā Apvienotajā Karalistē pierādījumi par ļaunprātīgu sociālo plašsaziņas līdzekļu izmantošanu un personas datu izmantošanu politiska labuma gūšanai tika izvirzīti visā pasaulē, mudinot

⁴⁸ Lim Rachel: Disinformation as a global problem. Pieejams: <https://www.stratcomcoe.org/disinformation-global-problem-regional-perspectives> [aplūkots 09.05.2020.]

⁴⁹ Marsden Chris, Meyer Trisha, Brown Ian: Platform values and democratic elections: How can the law regulate digital disinformation?. Pieejams: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2019.105373> [aplūkots 20.04.2020.]

⁵⁰ Bayer Judit, Bitiukova Natalia: Disinformation and propaganda – impact on the functioning of the rule of law in the EU and its Member States. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses/sa-highlights> [aplūkots 22.04.2020.]

valdības visā pasaulē veikt juridisku un normatīvu iejaukšanos. Sociālo plašsaziņas līdzekļu izmantošana demokrātijas graušanai jau ilgu laiku satrauc NATO un Eiropas Savienību.⁵¹

Novērojot ātro dezinformācijas vairošanos, ir skaidri redzams, cik svarīgi demokrātiskā valstī ir sabiedrības izglītība, medijpratība, spriestspēja, kvalitatīvi neatkarīgie masu mediji un caurskatāms politiskais process.⁵² Tiešsaistes dezinformācijas izgatavošana, patēriņš un izplatīšana pēdējos gados daudzās valstīs ir kļuvusi par nopietnu problēmu. Ņemot vērā pieaugošo tiešsaistes ziņu izmantošanu un pieaugošo sociālo mediju izmantošanu ziņu atrašanai, valdības, politikas veidotāji un citas ieinteresētās personas ir sākušas oficiāli rīkoties, lai novērtētu un risinātu šo jautājumu.⁵³ UNESCO ir sācis sadarbību ar Eiropas Savienību, kopš informācijas un masu medijpratība ir kļuvusi par vienu no Eiropas Komisijas prioritātēm. Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvā dalībvalstīm noteikts pienākums veicināt un veikt pasākumus medijpratības prasmju pilnveidošanai jebkura vecuma pilsoņiem un visiem plašsaziņas līdzekļiem.⁵⁴

Mūsu uzvedību tiešsaistē var analizēt, lai mūs profilētu un sadalītu noteiktās grupās. Šo informāciju var izmantot, lai iedalītu mūs noteiktā auditorijā, piemēram, mainot ziņojumus, kas parādās mūsu *Facebook* profilā. Tas nozīmē, ka mūsu publicētos datus un mūsu uzmanību var izmantot pret mums. Lielo datu, privātuma un drošības jautājums ir kļuvis plašāks. Šie gadījumi parādīja, ka dažādu datu kopu apvienošana, analīze un izmantošana, lai ietekmētu to, ko mēs redzam sociālajos medijos, ļoti ietekmē mūsu personīgo dzīvi un mūsu demokrātisko sabiedrība kopumā. Tāpēc tie ietekmē gan mūsu kā pilsoņu individuālās, gan mūsu kolektīvās tiesības: tiesības uz vārda brīvību un tiesības piedalīties sabiedriskajā dzīvē. Faktiski šīs tehnoloģijas būtiski maina daudzas attiecības: starp darbiniekiem un darba devējiem, pacientiem un ārstiem, pilsoņiem un valdību, un tādējādi ietekmē šajās jomās jau noteiktās tiesības.⁵⁵ Lai arī mūsu datu izmantošana nav definējama kā dezinformācija, tos var apvienot, jo kopā ar mūsu datiem var veidot dezinformāciju, kas ietekmētu tieši mūs.

Dezinformācijai jau ir bijusi ietekme uz Eiropu: Edinburgas universitātes pētnieki sociālajos tīklos identificēja vairāk nekā 400 nepatiesu kontu, kurus vadīja tā sauktie

⁵¹ Bradshaw Samantha, Neudert Lisa-Maria, Howard Philip N.: Government responses to malicious use of social media. Pieejams: <https://stratcomcoe.org/government-responses-malicious-use-social-media> [aplūkots 17.04.2020.]

⁵² Gailīte Dina: Digitālās demokrātijas draudi. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/272455-digitalas-demokratijas-draudi/> [aplūkots 10.04.2020.]

⁵³ EEAS publikācija: Information manipulation in elections and referenda: pro-kremlin disinformation in figures. Pieejams: <https://euvsdisinfo.eu/information-manipexamples-of-pro-kremlin-disinformation-in-figures/?highlight=brexit> [aplūkots 13.04.2020.]

⁵⁴ EEAS publikācija: Short assesment of narratives and disinformation around the covid-19/coronavirus pandemic. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018D0236&from=EN> [aplūkots 11.05.2020.]

⁵⁵ Peters Melanie: Artificial Intelligence, What's New?. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/blogposts/artificial-intelligence-whats-new> [aplūkots 10.05.2020.]

Sanktpēterburgas “troļļi” un kurus izmantoja Brexit referenduma ietekmēšanai. Drošības un aizsardzības politika dezinformāciju un kiberuzbrukumus definē kā hibrīdu draudu elementus, t.i., trešo personu slēptas darbības, kuru mērķis ir destabilizēt Eiropu vai Eiropas Savienības sistēmu. Dezinformācijas kampaņas var būt īstermiņa, piemēram, lai ietekmētu vēlēšanu rezultātu, vai ilgtermiņa, piemēram, mazināt uzticēšanos Eiropas Savienībai.⁵⁶

2.2. Dezinformācijas novēršana

Kā augstāk minēts, dezinformācijas cēloņi ir dažādi, kas nerodas no viena avota, tādēļ arī dezinformācijas novēršanai nav viena risinājuma. Labai praksei parasti ir trīs galvenās kategorijas: caurskatāmība; uzticības veicināšana; uzticības veicināšana un medijpratība. Pēdējos gados likumdošana, kas vērsta uz dezinformācijas novēršanu strauji izplatās visā pasaulē. Valdības eksperimentē ar dažādām stratēģijām, sākot no darba grupu izveidošanas, beidzot ar kriminālatbildību par nepatiesu ziņu izplatīšanu. Kaut arī dezinformācijas jautājumam ir jāpievērš uzmanība, dažas valdības ar centieniem to mazināt ir radījušas papildus problēmas. Ņemot vērā dezinformācijas ierobežojošo tiesību aktu pieaugumu ir noderīgi izprast vārda brīvības ietvarus, kurus likumdevēji var izmantot, vienlaikus ievērojot pienākumu ievērot tiesības uz vārda un viedokļa brīvību. Galvenokārt tiesību aktiem jābūt ar mērķi palielināt indivīdu digitālo plašsaziņas līdzekļu medijpratību, piekļuvi informācijai sociālo mediju platformās, kas būtu saskaņā ar vārda brīvības principiem un mazinātu dezinformācijas ietekmi. Šāda pieeja novērš risku, kas ļauj valdībai un privātām organizācijām izmantot savas pilnvaras, lai noteiktu, kas ir patiesi un pieejami lietotājiem. Tomēr arī stingrāki tiesību akti būtu piemēroti atkarībā no tā, kā tie tiktu ieviesti. Likumdošana, kas ir tendēta uz sociālo mediju platformu saukšanu pie atbildības par satura neizņemšanu var atbilst vārda brīvības principiem, ja tas atbilst noteikta procesa prasībām un nepārslogo sociālo mediju platformas.⁵⁷ Eiropā ar tiešsaistes dezinformāciju pašlaik saskaras regulatori no dažādiem regulējuma aspektiem. To var ierobežot ar noteikumiem un darbībām pret apmelošanu, naida kurināšanu un vardarbību vai ar noteiktu maldinošu reklāmas metožu aizliegumu.⁵⁸

Eiropas Komisija izveidoja neatkarīgu ekspertu grupu HLEG, kas strādāja pie ziņojuma izstrādāšanas, lai informētu, sniegtu padomus un iespējamus risinājumus dezinformācijas

⁵⁶ Bendiek Annegret, Shulze Matthias: Disinformation and Elections to the European Parliament. Pieejams: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2019C16/> [aplūkots 02.05.2020.]

⁵⁷ Nuñez Fernando: Disinformation Legislation and Freedom of Expression. Pieejams: <https://scholarship.law.uci.edu/ucilr/vol10/iss2/10> [aplūkots 09.04.2020.]

⁵⁸ Marsden Chris, Meyer Trisha, Brown Ian: Platform values and democratic elections: How can the law regulate digital disinformation?. Pieejams: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2019.105373> [aplūkots 20.04.2020.]

mazināšanai. HLEG izveidotās daudzdimensionālās pieejas pamatā ir savstarpēji saistošas un savstarpēji papildinošas funkcijas. Šīs funkcijas balstās uz pieciem institūtiem, kas radīti, lai:

1) uzlabotu interneta ziņu pārredzamību, iesaistot adekvātu un privātuma neaizskarošu datu apmaiņu par sistēmām, kas nodrošina to apriti tiešsaistē;

2) veicinātu plašsaziņas un informācijas medijpratību, lai cīnītos ar dezinformāciju un palīdzētu lietotājiem orientēties digitālajā vidē;

3) izstrādāt instrumentus, kas žurnālistiem un lietotājiem dotu iespēju novērst dezinformāciju un veicinātu pozitīvu iesaisti ar strauji augošām informācijas tehnoloģijām.

4) aizsargātu Eiropas ziņu mediju ekosistēmas daudzveidību un ilgtspēju;

5) veicinātu turpmāku izpēti par dezinformācijas ietekmi Eiropā, lai novērtētu veiktos pasākumus un pastāvīgi pielāgotu nepieciešamos institūtus.⁵⁹

Vajadzīgi daudzdimensionāli risinājumi daudzajiem problēmas aspektiem un nepieciešams paplašināt jautājumu, lai labāk identificētu iesaistītās puses un procesus, kas nepieciešami, lai reaģētu strukturālā, sabiedrības un valdības līmenī. NATO StratCom direktors izmanto terminu “digitālā drošība”, lai aprakstītu vienojošo saikni starp nepieciešamību aizsargāt digitālo infrastruktūru un vajadzību aizsargāt sabiedrību pret dezinformāciju. Digitālā drošība norāda uz nepieciešamību dziļāk izpētīt uz datiem balstītas tehnoloģiskās iespējas un to ietekmi. Tas sevī ietver, ka dati tiek droši pārsūtīts no avota uz uztvērēju, precīzi pārsūtīt datus, kā arī izziņas domēns ar kura palīdzību sabiedrība saprot informāciju. Eiropas Savienība 2018. gada oktobrī izveidoja jaunu dezinformācijas novēršanas kodeksu, kurā bija noteiktas virknes vadlīnijas sociālo mediju uzņēmumiem. Šie uzņēmumi var tikt saukti pie atbildības par to, kā viņi risina dezinformācijas esamību savās platformās. Tas sevī iekļauj:

1) cilvēku un tehnoloģisko resursu palielināšanu platformu uzraudzībai;

2) lielāku pārredzamību politiskajās reklāmās;

3) partnerattiecību stiprināšanu ar vietējo faktu pārbaudes iniciatīvām;

4) Reģionālo centru izveidošanu, kas tieši atbalsta vēlēšanas un digitālās kompetences apmācību nodrošināšanu;

5) bezmaksas drošības rīkus, kas aizsargā pret kiberuzbrukumiem, kas ir pieejami politiskajām partijām un organizācijām, kas ir iesaistītas vēlēšanās;

6) uzlabotas platformu funkcijas.⁶⁰

⁵⁹Independent High level Group on fake news and online disinformation: A multi-dimensional approach to disinformation. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1> [aplūkots 12.04.2020.]

⁶⁰ Lim Rachel: Disinformation as a global problem. Pieejams: <https://www.stratcomcoe.org/disinformation-global-problem-regional-perspectives> [aplūkots 09.05.2020.]

Eiropas Ārējās Darbības dienests ir izveidojis īpašas stratēģiskās komunikācijas darba grupas, kas sastāv no ekspertiem ar atbilstošām valodas zināšanām, lai risinātu šo jautājumu un izstrādātu rīcību stratēģijas. Viņi cieši sadarbojas ar Komisijas dienestiem, lai reģionos nodrošinātu koordinētu un konsekventu komunikācijas pieeju. Dezinformācijas novēršanai nepieciešama politiska apņēmība un vienota rīcība, mobilizējot visas valdības daļas (ieskaitot pret-hibrīdu, kibernetikas, izlūkošanas un stratēģiskās komunikācijas kopienas, datu aizsardzību, vēlēšanu, tiesībsardzības un plašsaziņas līdzekļu iestādes). Tas jādara ciešā sadarbībā ar līdzīgi domājošiem partneriem visā pasaulē. Tam nepieciešama cieša sadarbība starp Eiropas Savienības iestādēm, dalībvalstīm, pilsonisko sabiedrību un privāto sektoru, jo īpaši tiešsaistes platformām. Eiropas Ārējās Darbības dienests sagatavoja Rīcības plānu pret dezinformāciju. Šajā rīcības plānā sniegtā koordinētā atbilde uz dezinformāciju balstās uz četriem mērķiem:

- 1) uzlabot Savienības iestāžu iespējas atklāt, analizēt un atklāt dezinformāciju;
- 2) stiprināt koordinētu un vienotu reakciju uz dezinformāciju;
- 3) privātā sektora mobilizēšanu, lai novērstu dezinformāciju;
- 4) izpratnes veicināšanu un sabiedrības izturības uzlabošanu.⁶¹

2018.gadā Briselē pēc iepriekšējās iniciatīvas izdots Eiropas Savienības kodekss dezinformācijas jomā, uzņēmumi un apvienības, kas pievienojušās šim kodeksam atzīst, ka tiem ir liela nozīme, lai rastu risinājumu dezinformācijas izraisītajām problēmām. Ar Kodeksa parakstīšanu, iesaistītās puses uzņemas saistības, kas uz attiecas uz to aktuālajām problēmām. Kodekss tiek piemērots saskaņā ar Eiropas savienībā spēkā esošajiem tiesību aktiem, bet ar to tie nevar tikt aizstāti vai interpretēti. Kodeksa mērķis ir pēc iespējas rast risinājumus dezinformācijas radītajās problēmās, un tajā ir noteikti iespējamie centieni, ko kodeksa parakstītāji varētu ieviest. Kodeksam pievienojās tādas kompānijas kā *Google* un *Twitter* ar savu plānu Kodeksa ieviešanā.⁶²

Pēc autores domām dezinformācijas novēršanu nacionālajā līmenī mudinātu dezinformācijas definēšana likumā, ko varētu iekļaut Elektronisko plašsaziņu līdzekļu likumā, lai konkrēti noteiktu, kāda informācija tiek ar likumu definēta kā dezinformācija un izstrādāt attiecīgas sankcijas. Eiropas līmenī būtu jāizstrādā regulators, izveidojot atsevišķu institūciju

⁶¹ Action Plan against Disinformation. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels 05.12.2018. JOIN(2018) 36 final. Pieejams:

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf [aplūkots 23.04.2020.]

⁶² EU Code of Practice and Disinformation. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-singlemarket/en/news/code-practice-disinformation> [aplūkots 03.04.2020]

sociālo tīklu monitoringam. Veidojot vienotu regulatoru būtu jāveido katrā valstī institūcija, lai izvairītos no atšķirīgu valodu pārvaldības problēmām. Latvijas iekšlietu ministrs ir uzvēris, ka ir kritiski svarīgi nacionālā un Eiropas Savienības līmenī nepieļaut dezinformācijas ietekmi uz demokrātiskajiem un iekšpolitikas procesiem. Autore piekrīt, ka šobrīd likumdošana Latvijā nav pilnvērtīga, ne Krimināllikumā, ne Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, ne likumā Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem nav definēta dezinformācija vai propaganda, kas ļautu veidot tālāku tiesību politiku un sodu sistēmu. Nav arī efektīvu rīku, kā sociālo tīklu uzturētāji varētu dzēst viltus ziņas.⁶³

⁶³ Iekšlietu ministrijas ziņojums Februāris 2020. Pieejams: <https://juristavards.lv/zinas/276056-iekšlietu-ministrs-sasauc-darba-grupu-likumu-izstradei-dezinformācijas-apkarosana/> [aplūkots 10.04.2020.]

3. DEZINFORMĀCIJAS PRAKSE EIROPĀ

3.1 Dezinformācija vēlēšanās

Mūsdienu vēlēšanās dezinformācija ir sastopama lielos apmēros ar nolūku mainīt sabiedrības uzskatus un iespaidot sabiedrības viedokli. Vēlēšanu laikā tiek apzināti izplatīta nepatiesa informācija ar nolūku radīt kaitējumu. Politiski motivētu dezinformāciju var izplatīt valdība, privātas grupas vai indivīdi. Dezinformācijas izplatīšana lielākoties notiek tiešsaistē, kur ir grūti noteikt avota izcelsmi un finansējumu. Izplatītā informācija var būt pozitīva-atbalstot politisko kandidātu, vai negatīva- vēršot to pret opozīcijas kandidātu, raisot riebumu un neuzticību.⁶⁴ Pastāv uzskats, ka viens no lielākajiem ārvalsts dezinformācijas nesējiem ir Krievija, tomēr ir pierādījumi, kas norāda, ka ar vien vairāk valstu varas iestādes izmanto dezinformāciju, lai manipulētu vēlēšanu procesus ārvalstīs. Lai arī dezinformāciju vēlēšanās bieži vien saista ar viltus ziņām, šie termini ir jānošķir, jo dezinformācija ir tīši izplatīta viltus informācija, kas vērsta uz sabiedrību, lai manipulētu ar demokrātiskiem procesiem. Dezinformācija ir viens no iemesliem, kāpēc demokrātijas visā pasaulē jūt apdraudējumu. Ir atzīts uzskats, ka dezinformācija var būtiski ietekmēt vēlēšanu rezultātus.⁶⁵ Mūsdienās dezinformācijas veidotājiem ir viegli izvēlēties mērķa auditoriju balstoties uz datiem, ko var iegūt sociālajos tīklos.⁶⁶

2017.gada prezidenta vēlēšanas Francijā bija izteikts subjekts dezinformācijas kampaņām. Tika izveidots dublikāts Beļģu laikrakstam *Le Soir*, kurā tika publicēts safabricēts raksts, norādot, ka Emanuelu Makronu sponsorē, Saūda Arābija. Sociālā tīkla tīmekļa vietnē *Facebook* tika izplatītas baumas un nepatiesa informācija, lai radītu sabiedrības nepatiku pret kandidātu, tomēr dezinformācijas centieni lielākoties izgāzās. Tiek uzskatīts, ka dezinformācija un viltus ziņas Francijas sabiedrību neiespaidoja, jo tā lielākoties dod priekšroku plašsaziņas līdzekļiem. Pastāv publisks viedoklis, ka dezinformācija šajās vēlēšanās neradīja lielas izmaiņas, jo dezinformācijas problēma pēc ASV prezidenta vēlēšanām Francijā tika plaši un publiski apspriesta un sagatavoja sabiedrību labāk atšķirt nepatiesas ziņas no patiesām.

⁶⁴ Bayer Judit, Bitiukova Natalia: Disinformation and propaganda – impact on the functioning of the rule of law in the EU and its Member States. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses/sa-highlights> [aplūkots 22.04.2020.]

⁶⁵ Bader Max: Disinformation in Elections. Pieejams: <https://doi.org/10.1163/18750230-02901006> [aplūkots 27.04.2020.]

⁶⁶ Kalniņa Vija: Nosargāt vēlēšanas. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/274361-nosargat-velesanas/> [aplūkots 10.05.2020.]

2018.gada Itālijas vispārējās vēlēšanās tika izplatīta dezinformācija ar līdzīgu mērķi, politisko pretinieku apmelošanai un sabiedrības vēršānu pret kandidātiem.⁶⁷

Dažādi pētījumi norādījuši uz dezinformācijas ietekmi vēlēšanās. Tiešsaistes platformās tika konstatēts ievērojams daudzums dezinformācijas saistībā ar Eiropas Parlamenta 2019. gada vēlēšanām. Liela uzmanība tika pievērsta arī tehnoloģiju platformu lomai vēlēšanu iespaidošānā, tām tika lūgts ievērot Eiropas Savienības kodeksu dezinformācijas jomā.⁶⁸ Eiropas Savienība aktīvi cenšas mazināt draudus dezinformācijas ietekmei Eiropas parlamenta vēlēšanās, tās ir vieglāk ietekmēt, nekā nacionālās vēlēšanas. Proporcionālā vēlēšanu sistēma dod lielāku iespēju mazām partijām iekļūt Eiropas Parlamentā un vēlētāju zemā aktivitāte dod iespēju politiskiem spēkiem mobilizēt vēlētajus, lai panāktu sev vēlamo balsojumu. Tika paredzēts veikt grozījumus Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 22. oktobra Regulā Nr. 1141/2014 par Eiropas politisko partiju un Eiropas politisko fondu statusu un finansēšanu, ar mērķi izveidot Eiropas partiju sodīšanas mehānismu. Šie grozījumi piešķirtu Eiropas Politisko partiju un fondu iestādei kompetenci izskatīt iespējamus pārkāpumus un lemt par sankciju un soda piemērošanu.⁶⁹ Lai novērstu dezinformāciju vēlēšanās un ārpus tām, tiek veikti dažādi pasākumi darbības. Viena no darbībām ir cīņa pret zināmiem dezinformācijas avotiem, pat, ja pastāv risks to dēvēt par cenzūru. Piemēram, 2016. gadā Latvijas varas iestādes slēdza *Sputnik* latviešu domēnu. Sociālo mediju platformas ir veikušas pagaidu pasākumus, lai ierobežotu dezinformāciju. Piemēram, *Facebook* ir izveidots mehānisms, kas ļauj atzīmēt rakstus, kas satur dezinformāciju, *Twitter* bloķē kontus, kas izplata dezinformāciju. Ņemot vērā sociālo mediju centrālo lomu dezinformācijas izplatīšanā, sociālo mediju platformas izjūt politisko iestāžu spiedienu, lai risinātu šo problēmu.⁷⁰

Pēc ziņojumiem, kas apgalvo, ka Amerikas Savienotajās Valstīs vēlēšanas ir nelikumīgi ietekmētas, Eiropas Padomes Venēcijas komisija ir bijusi ciešā kontaktā ar 61 Padomes locekļu vēlēšanu aģentūrām. Elektroniskās balsošanas sistēmas dalībvalstīs ir ļoti atšķirīgas. Elektroniskā balsošana Eiropas Savienībā līdz šim ir izmantota tikai Beļģijā, Bulgārijā, Igaunijā un Francijā. Īpaši Beļģijā Flandrijas pašvaldības izmanto balsošanas iekārtas. Bulgārijā šādas balsošanas mašīnas tiks izmantotas tikai mazākos vēlēšanu iecirkņos 2019. gada Eiropas

⁶⁷ Bayer Judit, Bitiukova Natalia: Disinformation and propaganda – impact on the functioning of the rule of law in the EU and its Member States. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses/sa-highlights> [aplūkots 22.04.2020.]

⁶⁸ Pierrri Francesco, Stefano Ceri, ArtoniAlessandro: Investigating Italian disinformation spreading on Twitter in the context of 2019 European elections. Pieejams: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0227821> [aplūkots 11.04.2020.]

⁶⁹ Kalniņa Vija: Nosargāt vēlēšanas. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/274361-nosargat-velesanas/> [aplūkots 10.05.2020.]

⁷⁰ Bader Max: Disinformation in Elections. Pieejams: <https://doi.org/10.1163/18750230-02901006> [aplūkots 27.04.2020.]

Parlamenta vēlēšanās. Francijā balsošanas mašīnu lietošana tika apturēta 2017. gada prezidenta vēlēšanu laikā saistībā ar iespējamiem incidentiem Amerikas Savienoto Valstu vēlēšanās. Citās valstīs, piemēram, Vācijā vai Austrijā, balsošana notiek tikai ar vēlēšanu zīmi, un vēlēšanu rezultāta noteikšanai izmanto informācijas tehnoloģijas. Tāpēc IT sistēmu drošība ir būtiska, nosakot provizoriskos vēlēšanu rezultātus. Igaunija ir vienīgā valsts pasaulē, kas atļauj balsošanu tiešsaistē, izmantojot internetu. Eiropas Parlamenta vēlēšanās tiek lemts par jauno Eiropas Parlamenta pozīciju, bet vēlēšanu noteikumi ir katras valsts atbildība. Daudzās Eiropas Savienības valstīs vietējās vēlēšanu iestādes ir atbildīgas par vēlēšanu norisi. Lai arī viņi apzinās dezinformācijas un kiberuzbrukumu draudus, viņi nav pietiekami tehniski sagatavoti tiem. Uz spēles ir likta uzticamība Eiropas Parlamenta vēlēšanām un tādējādi arī Eiropas Savienībai. Eiropas politikas veidotāji dod priekšroku īstermiņa un tehniskākiem pasākumiem ciešā sadarbībā ar interneta uzņēmumiem, lai apkarotu dezinformāciju un organizētu kiberdrošības mācības. Tomēr trūkst pētījumu par cēloņiem. Tāpēc rūpīgāk jāņem vērā dažādu neatkarīgo starpnozaru pētījumu programmu atklājumi par dezinformāciju, kiberuzbrukumiem un demokrātijas apstākļiem.⁷¹ Pirmkārt, vairums Eiropas Savienības valstis ir samazinājušas tehnoloģiju izmantošanu vēlēšanās, Nīderlandei pilnībā noraidot elektronisko balsošanas mašīnu izmantošanu, Francija pilnībā atsakās no tiešsaistes balsošanas izmantošanas pēc 2016. gada, bet Vācija pārtrauc elektronisko balsošanas mašīnu izmantošanu tiesas rīkojuma dēļ 2005. gadā. *Par pasākumiem nolūkā panākt vienādi augsta līmeņa tīklu un informācijas sistēmu drošību visā Savienībā* direktīva, kuru Eiropas Parlaments pieņēma 2016. gadā un kas bija pirmais visaptverošais ES mēroga kiberdrošības tiesību akts. Direktīvā noteikts, ka Eiropas Savienības dalībvalstīm jāstrādā sadarbībā vienai ar otru, lai uzlabotu kiberdrošības risku pārvaldību.⁷² Redzot kādus draudus rada kiberuzbrukumi, autore piekrīt, ka elektronisko vēlēšanu mašīnu izmantošana var palielināt kibernetizācijas un dezinformācijas risku tādā demokrātiskā procesā kā vēlēšanas.

⁷¹Bendiek Annegret, Shulze Matthias: Disinformation and Elections to the European Parliament. Pieejams: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2019C16/> [aplūkots 02.05.2020.]

⁷² Shackelford J. Scott, Raymond Anjantette, Stemler cyanne Loyle: Defending Democracy: Taking stock of the global fight against digital repression, disinformation, and election insecurity. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3548670> [aplūkots 10.05.2020.]

3.2. Brexit referenduma piemērs

Brexit referendums satrauc gan Eiropas Savienības iedzīvotājus, gan Lielbritānijas iedzīvotājus. Aizdomas par ārvalstu iejaukšanos rada nopietnus jautājumus par demokrātisko procesu darbību un referenduma leģimitāti. Lielbritānijas 2016.gada referendumā par izstāšanos no Eiropas Savienības tika novērota dezinformācijas izplatīšana. Lai arī tas ir mazāk izpētīts nekā Amerikas Savienoto Valstu vēlēšanu gadījums, tiek uzskatīts, ka dezinformācijas kampaņas tika vērstas uz Lielbritānijas sabiedrību, lai ietekmētu viņu balsojumu un mudinātu balsot pamest Eiropas Savienību. Komiteja, kas Lielbritānijā pēta šo jautājumu apgalvo, ka tie paši avoti mēģinājuši ar dezinformāciju ietekmēt vēlēšanas Amerikas Savienotajās Valstīs un referendumu Lielbritānijā. Sociālo mediju vietnes *Facebook* un *Twitter* noliedz jebkādu būtisku citu valstu iejaukšanos to platformās. Pētnieki ir atraduši pierādījumus, ka sociālo mediju platformās tika izmantotas robotprogrammatūras, kas izplatīja informāciju par labu Eiropas Savienības pamešanai.⁷³ Pēc Lielbritānijas aizdomām par dezinformācijas izplatīšanu Brexit referenduma laikā Lielbritānijas valdība izveidoja nacionālās drošības komunikāciju vienību ar uzdevumu apkarot dezinformāciju. Brexit referenduma laikā *Twitter* platformā aktīvi darbojās konti, kas publicēja dažādas strīdīgas ziņas, iesaistoties referenduma debatēs, mudinot balsotājus balsot izstāties no Eiropas Savienības. Šie konti no platformas pazuda neilgi pēc balsošanas beigām. Sociālo mediju platformas ir mediju ekosistēmas centrā, dezinformācijas izplatīšana sociālo mediju platformās ir veids kā segmentēt sociālās grupas un mērķtiecīgi virzīt politisko pārliecību ar pielāgotiem ziņojumiem, kas nav pamanāmi plašākai sabiedrībai.⁷⁴

Brexit referenduma laikā kompānija *Cambridge Analytica* tika apsūdzēta datu pretlikumīgā izmantošanā. Tika apgalvots, ka datu analītikas uzņēmums ieguva datus no vairāk nekā 50 miljoniem *Facebook* lietotāju. Šie dati tika izmantoti, lai "mainītu auditorijas izturēšanos" un virzītu tādas politiskos projektus kā Brexit. Tika ziņots, ka līdz šim šis ir bijis lielākais datu pārkāpums sociālo mediju platformā. *Facebook* atzina, ka iespējams 87 miljoni lietotāju ietekmēja šī datu noplūde. Kā ziņots, *Cambridge Analytica* izmantoja datus, lai mērķētu uz lietotājiem ar personalizētām politiskām reklāmām, lai veicinātu Brexit kampaņu. *Cambridge Analytica* palīdzēja oficiālajai *Vote Leave* kampaņai apiet kampaņu finansēšanas likumus Brexit referenduma laikā. *Vote Leave* kampaņa apgalvoja, ka maksājums mazākai grupai, pazīstamai kā *BeLeave*, bija ziedojums un katra grupa darbojās neatkarīgi viens no

⁷³ Bayer Judit, Bitiukova Natalia: Disinformation and propaganda – impact on the functioning of the rule of law in the EU and its Member States. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses/sa-highlights> [aplūkots 22.04.2020.]

⁷⁴ Bastos Marco, Mercea Dan: The public accountability of social platforms: lessons from a study on bots and trolls in the Brexit campaign. Pieejams: <https://doi.org/10.1098/rsta.2018.0003> [aplūkots 01.05.2020.]

otra.⁷⁵ Lai arī datu uzlaušana nav skaidrs dezinformācijas piemērs, šī situācija parāda reālo situāciju pasaulē. Saņemot indivīdu datus, ir vieglāk veidot dezinformētu informāciju, lai ietekmētu sabiedrību par labu autoru vēlmēm. Autore piekrīt, ka dezinformācijas sasaistīšana ar kiberuzbrukumiem un datu noplūdi var radīt spēcīgus draudus demokrātiskā sabiedrībā, ietekmējot vārda brīvību un informācijas apriti.

3.3. COVID-19 piemērs

Pēdējo mēnešu laikā dizinformācijas termins ir plaši ietekmējis veselības nozari, ieskaitot arī COVID-19 notikumus. Ir nozīmīgi, lai publiskajā telpā tiktu publicēta informācija, kas ir balstīta uz autoritatīviem avotiem. Eiropas Komisijas publicētā informācija aicina sabiedrību ievērot veselības iestāžu ieteikumus, kā arī Eiropas Savienības un starptautisko organizāciju tīmekļu, to skaitā, Eiropas Slimību profilakses un kontroles centra un Pasaules Veselības organizācijas publisko pieejamo informāciju. Lai nodrošināt efektīvu dezinformācijas novēršanu, Eiropas Savienība sadarbojas ar masu medijiem. Masu mediji tiek aicināti aktualizēt autoritatīvus avotus, npublicēt neoficiālu informāciju, kas var tikt uzskatīta kā nepatiesa un maldinoša, kā arī npublicēt saturu, kas var radīt fizisku kaitējumu.⁷⁶ Lai nodrošinātu patiesu un faktisku informāciju, Eiropas Savienība ir izveidojusi tīmeļa vietni “*Rīcība koronavīrusa apkarošanā*”, lai apkarotu koronavīrusa dezinformācijas izplatību.⁷⁷

Eiropas Savienība un tās dalībvalstis ir iesaistījušies samazināt dalībnieku centienus izmantot COVID-19 situāciju, lai izplatītu maldīgu informāciju. Eiropas Komisija vairāk nekā 2700 publikāciju, kas satur ar koronavīrusu saistītu iespējamo dezinformāciju. Katru dienu tiešsaistes sociālajos tīklos tiek ziņots par miljoniem nepatiesu vai maldinošu publikāciju, kas liecina par oficiālas informācijas nepastāvību. Eiropas Savienība ir izvirzījusi vairākus mērķus, lai nodrošinātu dezinformācijas novēršanu: Aizsargāt sabiedrības veselību un pilsoņu labklājību saistībā ar COVID-19; Veicināt sabiedrību pārbaudīt informāciju un autoritatīvu saturu, piemēram, no Pasaules Veselības Organizācijas publicētās informācijas; Samazināt ar COVID-19 saistītu krāpniecību, ieskaitot sejas masku un ziepju cenu noteikšanu; Būtiski

⁷⁵ Martin David: What role did Cambridge Analytica play in the Brexit vote?. Pieejams: ? <https://p.dw.com/p/2v3fl> [aplūkots 10.05.2020.]

⁷⁶ Eiropas Komisijas ziņojums: Fighting disinformation. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/fighting-disinformation_en [aplūkots 10.05.2020.]

⁷⁷ Eiropas Parlamenta publikācija: Dezinformācija: kā atpazīt un apkarot par Covid-19 izplatītus mītus. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/headlines/society/20200326STO75917/dezinformacija-ka-atpazit-un-apkarot-par-covid-19-izplatitus-mitus> [aplūkots 28.04.2020.]

uzlabot tiešsaistes platformu korporatīvo sociālo atbildību; Analizēt un atrisināt dezinformācijas cēloņus, ieskaitot koordinētās kampaņas.⁷⁸

Eiropas Komisijas prezidente Ursula fon der Leiena (*Ursula von der Leyen*) ar ir izstrādājusi rīcības plānu, lai novērstu dezinformācijas izplatību. Eiropas Savienības iestādes un dalībvalstis ir izveidojušas *Ātru trauksmes sistēmu*, iekļaujot brīdinājumus, analīzes un atbildes. Savukārt Eiropas Savienības Kodekss dezinformācijas jomā sniedz iespēju tiešsaistes platformām brīvprātīgi ierobežot dezinformāciju, pārbaudot ievietotās reklāmas, ieviešot pārredzamības procedūras, dzēšot viltus kontus un ierobežojot ļaunprātīgu programmatūru izmantošanu. Jāpiemin, ka no 2015. gada Eiropas Ārējās darbības dienests atklāj un analizē dezinformācijas cēloņus no ārvalstu dalībniekiem, kuru konsekventais mērķis ir samazināt neskaidrību un mazināt uzticību demokrātiskajām institūcijām. Kā pēdējais Eiropas Komisijas rīcības plāna mērķis ir sadarboties ar Eiropas Ārējās darbības dienestu un starptautiskiem partneriem, kā piemēram, NATO.⁷⁹

Latvijas Republikas Ministru Kabineta lēmums par ārkārtējo COVID-19 situāciju Latvijā aicina iedzīvotājus būt apdomīgiem un ievērot informācijas atbilstību un to saturu, īpaši attiecībā par COVID-19. Ja tiek novērtta dezinformācija sociālajos mediju platforma, iedzīvotāji tiek aicināti ziņot portāla administratoriem par novērojamo dezinformāciju.⁸⁰ Likumā par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu tiek informēts, ka valstij ir būtiski jāpievērš pastiprināta uzmanība, lai izglītotu sabiedrību par spēju nošķirt dezinformāciju, objektīvu informāciju un propogandu, tādējādi iedzīvotāji spēs analizēt, izvērtēt un atpazīt informāciju.⁸¹

Būtiski novērojama dezinformācijas izplatība tiek novērota sociālo tīklu vietnēs. Pēc Austrumu Stratēģiskās komunikācijas operatīvas grupas publicētās informācijas ir jāpiemin, ka sociālo mediju uzņēmumi strādā pie veidiem, kā novērst dezinformācijas izplatīšanos uzņēmumu sociālo tīklu platformās. Uzņēmumi *Google*, *Facebook*, *Twitter* un *Microsoft* ir paziņojuši, ka sadarbojas ar valstu veselības aizsardzības iestādēm, kā arī ar Pasaules Veselības organizāciju, lai aktualizētu autoritatīvu saturu un padarītu to pieejamāku lietotājiem (piemēra, izmantojot *Google SOS trauksmi*). Dažādas sociālo tīklu platformas veic atšķirīgas darbības, piemēram, veic viltus satura dzēšanu, reklāmas vietas piešķiršanu sabiedrības veselības aizsardzības iestādēm un ar COVID-19 saistīto lietotņu noņemšanu. Tomēr, neraugoties uz

⁷⁸ Eiropas Komisijas ziņojums: Fighting Coronavirus disinformation. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/corona_fighting_disinformation.pdf [aplūkots 10.05.2020.]

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ministru kabineta ziņojums, 2020. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/content/covid-19> [aplūkots 11.05.2020.]

⁸¹ Saeimas 26.11.2015 paziņojums Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278107-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu> [aplūkots 27.04.2020.]

platformu publiski paziņotajiem rīcības pasākumiem, pierādījumi liecina, ka platformas turpina izvietot nepatiesu informāciju, kā piemēram, apgalvojot, ka NATO pārvalda Eiropu. Tas liecina, ka platformām ir grūtības ievērot savus noteiktos standartus un sabiedrības saistību novērst koronavīrusu saistītas dezinformācijas izplatīšanos, neskatoties uz to, ka šiem nosacījumiem ir piešķirti ievērojami resursi. Rezultātā problēma nav tikai dezinformācijas izplatība tiešsaistē, bet drīzāk noteikumu neievēšana, kas liedz platformām atbilstoši aizsargāt sabiedrības intereses.⁸²

Vairākas iestādes regulāri publicē atjauninājumus, lai novērstu dezinformācijas izplatību, Pasauls veselības organizācija savā tīmekļa vietnē regulāri atjauno nepatiesas informācijas avotus, kas saistīti ar COVID-19. Kā arī Eiropas Ārējās darbības dienests regulāri atjaunina jaunāko informāciju un plašāku ieskatu dezinformācijas darbībā. Viltus ziņu izplatība un dezinformācija vairākumā gadījumu netiek uzskatīta par kriminālatbildību.⁸³

Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome, ņemot vērā Ministru kabineta 2020. gada 12.martā izdoto rīkojumu Nr. 103 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu" un ievērojot savu pienākumu pārstāvēt sabiedrības intereses elektronisko plašsaziņas līdzekļu jomā ir veikusi dažādas darbības, lai pēc iespējas ierobežotu dezinformācijas izplatīšanos COVID-19 krīzes laikā. NEPLP ir vērsusi īpašu nozīmi uz kvalitatīvas žurnālistikas nozīmi ārkārtējās situācijas laikā, aicinot pievērst pastiprinātu uzmanību paustās informācijas patiesumam un precizitātei, izvairoties no nepilnīgas un sabiedrību maldinošas informācijas izplatīšanas elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmās. Ārkārtējās situācijas laikā Latvijā tiek veikts pastiprināts netranslēto ārvalstu televīzijas programmu monitorings, uzraugot, vai tajās netiek izplatīta dezinformācija, vai veiktas citas darbības, kas ietekmētu Latvijas informatīvo telpu un tās drošību. NEPLP un Kultūras ministrija ir izvirzījusi izskatīšanai grozījumus Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, lai NEPLP iegūtu tiesības vērsties pret retranslētajām programmām arī gadījumā, ja tajās tiktu izplatīta informācija, kas kaitē vai var radīt kaitējumu sabiedrības veselībai un drošībai. Lai ierobežotu dažāda veida dezinformāciju, tostarp informāciju, kas saistīta ar COVID-19 izplatību, tiek pastiprināti veiktas pārbaudes un ierobežotas interneta mājaslapas, kurās tiek retranslētas televīzijas programmas bez NEPLP izsniegtas retranslācijas atļaujas. Ierobežojot šāda veida mājaslapas tiek stimulēta legālo

⁸² Action Plan against Disinformation. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels 05.12.2018. JOIN(2018) 36 final. Pieejams:

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf [aplūkots 23.04.2020.]

⁸³ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (2020): Catching the virus - cybercrime, disinformation and the COVID-19 pandemic. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/catching-virus-cybercrime-disinformation-and-covid-19-pandemic> [aplūkots 03.04.2020.]

televīzijas pakalpojumu sniedzēju darbība, kā arī ierobežota tāda satura pieejamība, kas var saturēt dezinformāciju, maldināt skatītājus vai tiktu vērsts pret Latvijas valsti.⁸⁴

⁸⁴ Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes ziņojums par par veiktajiem pasākumiem ārkārtējās situācijas laikā. Pieejams: <https://www.neplpadome.lv/lv/sakums/padome/padomes-sedes/sedes-sadalas/neplp-informe-par-veiktajiem-pasakumiem-arkartejas-situacijas-laika.html> [aplūkots 24.04.2020.]

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Vārda brīvības termins sevī ietver pozitīvo un negatīvo aspektu, pozitīvais aspekts sevī ietver tiesības brīvi paust savus uzskatus, brīvību meklēt, saņemt un izplatīt dažāda veida informāciju un idejas mutvārdos, rakstveidā, izmantojot presi vai mākslinieciskās izpausmes formas, vai citādā veidā pēc savas izvēles, negatīvais aspekts sevī ietver tiesības neizpaust faktus, pieturēties pie saviem uzskatiem un tos neizpaust. Valstij ir jānodrošina, lai institūcijas neiejauktos indivīda tiesībās uz vārda brīvību.
2. Tiesības uz vārda brīvību ir vienas no demokrātiskas sabiedrības pamattiesībām, taču tās nav absolūtas un likumā noteiktajos gadījumos valsts tās var ierobežot ar leģitīmu mērķi sabiedrības labā.
3. Masu mediji ieņem svarīgu lomu sabiedrībā kā sabiedrības "sargsuns". Ir ļoti svarīgi, lai plašsaziņas masu mediji paliktu neatkarīgi, lai netiktu ietekmēti informācijas saturs, kas tiek ievietots publiskajā telpā.
4. Dezinformācijas jēdziens ir jānodala no "viltus ziņas" jēdziena. "Viltus ziņas" sevī ietver kļūdaini izplatītus faktus un žurnālistu nekompetenci, kā arī uzmanību piesaistošus rakstus, kas vērsti uz sabiedrības uzmanības pievēršanu. Dezinformācija ir pārbaudāmi nepatiesa vai maldinoša informācija, kas tiek sagatavota, publiskota un izplatīta, lai gūtu ekonomisku labumu vai maldinātu sabiedrību, un var radīt kaitējumu sabiedrībai.
5. Dezinformācijas radītais kaitējums sabiedrībai ir draudi demokrātiskiem, politiskiem un politikas veidošanas procesiem, piemēram, vēlēšanām, referendumiem, kā arī sabiedriskajiem labumiem, piemēram, pilsoņu veselības aizsardzībai, videi vai drošībai.
6. Šobrīd tiesību avotos nav pietiekami skaidri noteikts, kā cīnīties un ierobežot dezinformāciju. Tie lielākoties ir ar ieteikumu raksturu un nosaka iespējamus risinājumus bez imperatīva rakstura.
7. Eiropas Savienība uztver dezinformācijas draudus nopietni, veidojot darba grupas, kas izstrādā ieteikumus par to, kā cīnīties un ierobežot dezinformāciju. Tie aicina Dalībvalstis pieņemt tiesisko regulējumu iesakot, veidot institūcijas, kuras sekmē dezinformācijas novēršanu, un digitalizēt aizsardzību sociālo mediju platformās.
8. Ir nepieciešams pievērst padziļinātu uzmanību sabiedrības medijpratības uzlabošanai, lai sabiedrība spētu atšķirt plašsaziņu līdzekļos publicētās informācijas patiesumu un avotu leģimitāti. Šis ir viens no veidiem kā mazināt sekas uz dezinformācijas ietekmi uz sabiedrību,

jo dezinformācijas izplatīšanās vairojas it īpaši pirms būtiskiem demokrātiskiem procesiem un krīzes laikā, kad leģitīmi masu mediji nav paspējuši dalīties ar faktiskajiem apstākļiem.

9. Ar sociālo mediju popularitātes straujo pieaugumu, sabiedrība arvien mazāk izmanto tradicionālos masu medijus, lai iesaistītos publiskajās debatēs un iegūtu informāciju. Dezinformāciju izplatīt sociālajos medijos ir viegli un lēti, mērķējot uz konkrētu auditoriju un izplatot to plašā mērogā. Dalībvalstīm ir jārod risinājums sociālo platformu monitorēšanai.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

Normatīvie akti

1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [aplūkots 01.04.2020.]
2. Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Parakstīts Ņujorkā 16.12.1966. [07.05.2020.]
3. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [02.04.2020.]
4. Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [02.05.2020.]
5. Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [03.04.2020.]
6. Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem: LV likums. Pieņemts 20.12.1990. [04.04.2020.]

Juridiskās prakses materiāli

7. ECT 11.07.2002. spriedums lietā Beizaras un Levickas pret Lietuvu (iesnieguma Nr. 41288/15).
8. Satversmes tiesas 05.06.2003 spriedums lietā Nr. 2003-02-0106, Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2003-02-0106_Spriedums.pdf
9. Satversmes tiesas 02.07.2015 spriedums lietā Nr. 2015-01-01, Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2015-01-01_Spriedums.pdf
10. Satversmes tiesas 29.10.2003. spriedums lietā Nr. 003-05-01. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/80518-par-kriminallikuma-271panta-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-91-un-100pantam> [aplūkots 05.05.2020.]
11. Satversmes tiesas 29.10.2003. spriedums lietā Nr.2003-05-0. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/80518-par-kriminallikuma-271panta-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-91-un-100pantam> [aplūkots 28.04.2020.]
12. Latvijas Republikas Augstākās tiesas 30.04. spriedums lietā Nr.A42945009 SKA-172/2013. Pieejams: <https://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/AT%20Sen%C4%81t>

[a%20admin.tiesas%20spriedumi/2013/Apr%20ABlis/30.04.2013/AL_3004_AT_SKA-0172-2013.pdf](http://www.admin.tiesas.gov.lv/20spriedumi/2013/Apr%20ABlis/30.04.2013/AL_3004_AT_SKA-0172-2013.pdf) [aplūkots 01.05.2020.]

13. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 06.12.2017 spriedums lietā Nr. A420310214, SKA-240/2017. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/cilvektiesibas/pulcesanas-un-biedrosanas-briviba> [aplūkots 09.05.2020.]
14. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 26.01.2005 spriedums lietā Nr. SKC – 41. Pieejams: <https://www.tiesas.lv/nolemumi> [aplūkots 16.04.2020.]
15. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 13.03.2020 spriedums lietā Nr. A420286916, SKA-90/2020. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/valsts-parvaldes-darbiba/uznemumu-registrs> [aplūkots 04.05.2020.]

Kodeksi, vadlīnijas, paziņojumi

16. Saeimas 26.11.2015 paziņojums Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278107-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu> [aplūkots 27.04.2020.]
17. Ministru kabineta rīkojums Nr. 667: Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņem 2016.-2020. gadam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/286455-par-latvijas-mediju-politikas-pamatnostadnem-2016-2020-gadam> [aplūkots 25.04.2020.]
18. Iekšlietu ministrijas ziņojums Februāris 2020. Pieejams: <https://juristavards.lv/zinas/276056-iekšlietu-ministrs-sasauc-darba-grupu-likumu-izstradei-dezinformacijas-apkarosana/> [aplūkots 10.04.2020.]
19. LZA Terminoloģijas komisijas 28.01.2003 lēmums Nr. 18 Par termina vārda brīvība izpratni un atbilstmi angļu valodas terminam freedom of expression. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=71770> [aplūkots 14.04.2020.]
20. Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes ziņojums par par veiktajiem pasākumiem ārkārtējās situācijas laikā. Pieejams: <https://www.neplpadome.lv/lv/sakums/padome/padomes-sedes/sedes-sadalas/neplp-informe-par-veiktajiem-pasakumiem-arkartejas-situacijas-laika.html> [aplūkots 24.04.2020.]

21. The Ofcom Broadcasting Code, January 2019. Pieejams: https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0016/132073/Broadcast-Code-Full.pdf [aplūkots 01.05.2020.]
22. Action Plan against Disinformation. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels 05.12.2018. JOIN(2018) 36 final. Pieejams: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf [aplūkots 23.04.2020.]
23. Pielikums Ministru Kabineta 2016. gada 8. novembra rīkojumam „Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņēm 2016. – 2020. gadam”. Pieejams: http://tap.mk.gov.lv/doc/2016_06/KMPamnp_060416_mediju_politika.972.docx
24. Eiropas Komisijas ziņojums: Fighting Coronavirus disinformation. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/corona_fighting_disinformation.pdf [aplūkots 10.05.2020.]
25. Eiropas Komisijas ziņojums: Fighting disinformation. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/fighting-disinformation_en [aplūkots 10.05.2020.]
26. EU Code of Practice and Disinformation. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-singlemarket/en/news/code-practice-disinformation>
27. Independent High level Group on fake news and online disinformation: A multi-dimensional approach to disinformation. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ef4df8b-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1> [aplūkots 12.04.2020.]
28. Latvijas Republikas tiesībsarga 2019.gada ziņojums: Privātpersonas tiesības izplatīt sabiedrībai būtisku informāciju. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/privatpersonas-tiesibas-izplatit-sabiedribai-butisku-informaciju>

Raksti un cita informācija

29. Grodnichenko Yuri., Pham Thao., Talavera O.: Social media, sentiment and public opinions: evidence from #brexit and #uselection. 2018. Pieejams: <http://www.nber.org/papers/w24631> [aplūkots 17.04.2020.]
30. Bendiek Annegret, Shulze Matthias: Disinformation and Elections to the European Parliament. Pieejams: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2019C16/> [aplūkots 02.05.2020.]

31. Martin David: What role did Cambridge Analytica play in the Brexit vote?. Pieejams: ? <https://p.dw.com/p/2v3fi> [aplūkots 10.05.2020.]
32. Bastos Marco, Mercea Dan: The public accountability of social platforms: lessons from a study on bots and trolls in the Brexit campaign. Pieejams: <https://doi.org/10.1098/rsta.2018.0003> [aplūkots 01.05.2020.]
33. Shackelford J. Scott, Raymond Anjantette, Stemler cyanne Loyle: Defending Democracy: Taking stock of the global fight against digital repression, disinformation, and election insecurity. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3548670> [aplūkots 10.05.2020.]
34. Bayer Judit, Bitiukova Natalia: Disinformation and propaganda – impact on the functioning of the rule of law in the EU and its Member States. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses/sa-highlights> [aplūkots 22.04.2020.]
35. Bader Max: Disinformation in Elections. Pieejams: <https://doi.org/10.1163/18750230-02901006> [aplūkots 27.04.2020.]
36. Pierri Francesco, Stefano Ceri, ArtoniAlessandro: Investigating Italian disinformation spreading on Twitter in the context of 2019 European elections. Pieejams: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0227821> [aplūkots 11.04.2020.]
37. Nuñez Fernando: Disinformation Legislation and Freedom of Expression. Pieejams: <https://scholarship.law.uci.edu/ucilr/vol10/iss2/10> [aplūkots 09.04.2020.]
38. Lim Rachel: Disinfromation as a global problem. Pieejams: <https://www.stratcomcoe.org/disinformation-global-problem-regional-perspectives> [aplūkots 09.05.2020.]
39. Dell Marin: Fake News, Alternative Facts, and Disinformation: The Importance of Teaching Media Literacy to Law Students. Pieejams: <https://hdl.handle.net/2346/85073> [aplūkots 19.04.2020.]
40. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (2020): Catching the virus - cybercrime, disinformation and the COVID-19 pandemic. Pieejams: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/catching-virus-cybercrime-disinformation-and-covid-19-pandemic> [aplūkots 03.04.2020.]
41. Peters Melanie: Artificial Intelligence, What's New?. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/blogposts/artificial-intelligence-whats-new> [aplūkots 10.05.2020.]

42. EEAS publikācija: Short assesment of narratives and disinformation around the covid-19/coronavirus pandemic. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0236&from=EN> [aplūkots 11.05.2020.]
43. EEAS publikācija: Information manipulation in elections and referenda: pro-kremlin disinformation in figures. Pieejams: <https://euvdisinfo.eu/information-manipexamples-of-pro-kremlin-disinformation-in-figures/?highlight=brexit> [aplūkots 13.04.2020.]
44. Gailīte Dina: Digitālās demokrātijas draudi. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/272455-digitalas-demokratijas-draudi/> [aplūkots 10.04.2020.]
45. Kalniņa Vija: Nosargāt vēlēšanas. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/274361-nosargat-velesanas/> [aplūkots 10.05.2020.]
46. Bradshaw Samantha, Neudert Lisa-Maria, Howard Philip N.: Government responses to malicious use of social media. Pieejams: <https://stratcomcoe.org/government-responses-malicious-use-social-media> [aplūkots 17.04.2020.]
47. Eiropas Parlamenta publikācija: Dezinformācija: kā atpazīt un apkarot par Covid-19 izplatītus mītus. Pieejams: <https://www.europarl.europa.eu/news/lv/headlines/society/20200326STO75917/dezinformacija-ka-atpazit-un-apkarot-par-covid-19-izplatitus-mitus> [aplūkots 28.04.2020.]
48. Marsden Chris, Meyer Trisha, Brown Ian: Platform values and democratic elections: How can the law regulate digital disinformation?. Pieejams: <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2019.105373> [aplūkots 20.04.2020.]
49. Van Dijk P., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L. Theory and Practice of the European Convention on Human rights fifth edition. Cambridge: 2018.
50. Bonner Robert J.: Aspects of Athenian Democracy. Pieejams: <https://doi.org/10.1086/361817> [aplūkots 27.04.2020.]
51. Amazeen Michelle A., Erik P. Bucy: Conferring Resistance to Digital Disinformation: The Inoculating Influence of Procedural News Knowledge. Pieejams: <https://doi.org/10.1080/08838151.2019.1653101>. [aplūkots 19.04.2020.]

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs „Dezinformācija Eiropā” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums ir veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai

Autore: _____ Gabriela Marija Sauka
(paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai:

Vadītāja: Asoc. prof., Dr. iur. Kristīne Dupate _____ 2020. gada ____.
(paraksts)

Recenzents/-e: _____
(vārds, uzvārds, paraksts)

Darbs iesniegts Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedrā 2018. gada ____ . maijā

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____
(vārds, uzvārds, paraksts)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē 2018. gada ____ . ____ . prot.
Nr. _____

Komisijas sēdes sekretārs/-e: _____
(vārds, uzvārds, paraksts)